

Dij Frisia

Tydskrift foar Fryske Striid en Skriftekennisse

JIERGONG LXVIII, nûmer 2

simmer 2019

ISSN 2352-8958

Petysje Frysk plysje-unifoarm
De Haach 26 juny 2019

Byskriften:

1: Bertus Jans Postma kriget it earelidspjeldsje fan de *JFM* opspjelde troch Arno Brok (Kommissaris fan de Kening) op 15 maaie 2019.

2: Postma heart de taspraak oan, mar hat syn eigen oardiel ek klear.

3: Jenny Douwes showt it ûntwerp foar it Fryske plysje-uniform.

4: De West-Friezen ferslagge yn 1272 by Alkma[a]r de greeflike troepen fan Floaris V.

5: De ûndergeande sinne 'Op de ein fan 'e dei' (gedicht fan Sander Hoekstra).

Ús eigen Taal (31)

Sytze T. Hiemstra

De genoside fan ‘Froanen’ (1297): foar- en neispul (I) *

Ynlieding

Op 10 juny 2017 hat de Jongfryske Mienskip mei gâns in selskip fan sa’n 40-50 dielnimmers in besite brocht oan West-Fryslân¹ en op in brechje by in slachfjild yn Froanen (Sint Pancras, Noard-Hollân) twa buordsjes befêstige mei as opskriften ‘Fries en Vrij’ (1297-2017) en ‘Eale Freya Fresena’ (1297-2017). En deun by it plak dêr’t yn 1297 safolle Friezen útmoarde waarden, binne ikebeamkes fan de Opstalsbeam plante.²

Omdat der yn Fryske en benammen Hollânske skiednishânboeken amper omtinken west hat foar dy moardpartij, dy’t as in foarm fan ‘genoside’³ op Friezen beskôge wurde kin, liek it my fan belang om dêr yn *Nij Frisia* wat mear omtinken oan te jaan. Ik brûk dêrby in gearfetting út Douwe Kalma syn *Skiednis fan Fryslân*⁴ en relevante en betroubere Hollânsktalige boarnen.

Froanen (Holl.: Vro[o]nen) foarme yn de Midsiuwen mei *Âlddoarp* (Holl.: ‘Oudorp’)⁵ in domeinhôf.⁶ Dat wie in bestjoerssintrum en in basis fan keninklike en greeflike macht. As de West-Friezen de *Hearbugowaard* (Holl.:

Sytze T. Hiemstra

stedskuier organisearre û.l.f. histoarikus drs. Mark A. Raat (berne te Medemblik yn 1988 en projektmeiwurker Fryske Akademy) en is de ynter-Fryske flagge fan de *JFM* hyst op it terrein fan kastiel Radboud (dat út 1288 datearret).

²Sjoch *Nij Frisia*, jrg. LXVI, nû. 2, juny 2017 de foar- en efterkant foar inkelde foto’s fan it barren op 10 juny 2017. De ynliedings dy’t op 10 juny 2017 troch guon lju holden binne, haw ik opfrege, mar dêr is spitigernôch nea in reaksje op kommen. Op Google is lykwols wol ien en oar oan te klikken oer de slach en wat dêrmei gearhinget. Yn standertwurken lykas H. Halbertsma, *Frieslands oudheid. Het rijk van de Friese koningen, opkomst en ondergang* (Utrecht, 2000) en J.J. Kalma, J.J. Spahr van der Hoek en K.. de Vries (red.), *Geschiedenis van Friesland* (Drachten, 1968) is bygelyks gjin inkelde ferwizing nei de slach by Froanen te finen. Douwe Kalma hat yn syn *Skiednis fan Fryslân* (Grou, 1935, 1965) better op ‘e slach past.

³ It begryp ‘genoside’ is hjoed-de-dei in wat beladen en omstriden begryp. Benammen nei de ‘Holocaust’ leit dat nochal gevoelich. Dat der neffens hjoeddeiske opfettings by de moardpartij fan *Froanen* yn 1297 op syn minst sprake west hat fan ‘misdieden tsjin de minsklikheid’, falt neffens my net te bestriden. Sjoch foar in ynformatyf artikel oer it begryp ‘genoside’ bgl. Floris van Straaten: “Het etiket **genocide** wordt na de Holocaust te makkelijk opgeplakt”. De massamoord in Srebrenica als genocide te betitelen is bepaald niet vanzelfsprekend, oordeelt [internationaal] jurist Yoram Dinstein’,

yn: *NRC*, 01-02-2019, s. 9.

⁴ D. Kalma, *Skiednis fan Fryslân* [in gearfetting] (Grou: Utjowerij “Fryslân”/Douwe Kalma Stifting [3de printinge, bewurke fan G.N. Visser], 1965 [de 1ste pr. is fan 1935, de oarde fan 1944]), s. 133-138.

⁵ Yn de 11de iuw komt it plak foar as *Aldenthorp* (d.w.s. ‘âld doarp’; yn 1120 komt it foar as *Oudthorp* en yn 1289 as *Outdorpe*.

⁶ Gerard Alders & Constance van der Linde, ‘Dood en verderf in Vronen. Skeletonderzoek op een voormalig kerkhof’, yn: *Archeobrief* September 2013, s. 2-6. It doarp wie in domeinhôf, mooglik ôfkomstich út de besittings fan Fryske keningen. De greven fan Hollân en de abdij fan Egmond wiene letter de besitters fan dat domein. It wie in strategysk wichtich plak.

¹ Der is op 10 juny 2017 de moarns in besite brocht oan ‘Museumboerderij West-Frisia’ (Koningspade 31, Hoogwoud [Heechwâlde], mei in wolkomstwurd fan Chris van Hes (foarsitter *Jongfryske Mienskip*) en Netty Zander (fan it *Westfries Genootschap*). Netty Zander hat yn de Museumpleats ien en oar ferteld oer de ‘West-Fryske Frijheid’ en op de Berkmeerdijk en yn de Oudorperpolder wat oer de skiednis om de slach yn Froanen (no: Sint Pancras) hinne. Mei auto’s binne der tochtsjes makke nei de histoaryske plakken Berkmeerdijk 27 (Obdam) en de Munnikenweg 16 te Alkmar (Alkmaar). Der binne by it slachfjild ikebeamkes fan de *Opstalsbeam* plante en buordsjes oanbrocht op in brechje mei as opskriften ‘Fries en Vrij 1297-2017’ en ‘Eale Freya Fresena 1297-2017’ (sjoch foar foto’s *Nij Frisia* nû. 2, juny 2017, s. 1 [foarkant] en 24 [efterkant]). De middeis is der yn Memlik (Medemblik) in

Kolofon

Wy binne wiis mei jo kopij. Dat kinne bydragen wêze op it mêd fan Fryske striid, Fryske literatuer, Fryske skiednis, Frysk ûnderwiis, fersen en ferhalen. Foar it folgjende nûmer moat dy ynstjoerd wurde foar 1 septimber 2019. Samler: foar kopij op papier, drs. Piter Dykstra, Balthasar Bekkerstrjitte 7, 9123 JV MITSELWIER; digitale kopij: piter@dykstra.frl

Fêste meiwurkers

drs. Piter Dykstra, drs. Sytze T. Hiemstra, Ed Knotter en dr. Bertus Jans Postma. Korreksje: S.T. Hiemstra en E. Knotter. Opmeitsjen en technyske fersoarging: P. Dykstra.

Meiwurkers oan dit nûmer

Pier Boorsma, drs. Piter Dykstra, drs. Tom Dykstra, drs. Sytze T. Hiemstra, dr. Eric Hoekstra, Sander Hoekstra, Aant Mulder, dr. Bertus J. Postma, Jaap Slager.

Postadres

Jongfryske Mienskip,
Postbus 719,
8440 AS IT HEARRENFEAN

Webstek

www.jongfryskemienskip.frl

E-postadres

jongfryskemienskip@gmail.com

Bankrekken

NL92 INGB 0001 0695 35
op namme fan:
Jongfryske Mienskip, IT HEARRENFEAN

Bestjoer

Sjoerd Groenhof, Chris van Hes (foarsitter), Sander Hoekstra, Wolter Jetten (skriuwer/skathâlder), Frâns Koning en Jos de Boer.

Fan de redaksje

Der is yn it ôfrûne fearnsjier wer in soad bard dat ús omtinken fertsjinnet. Sa hawwe wy op 15 maaie de jiergearkomste fan de *Jongfryske Mienskip* hân, dêr't oan Bertus Postma it earelidmaatskip takend is. It is foar de JFM gâns in eare dat de seremoanje útfierd waard troch ús nije Kommissaris fan de Kening, dy't himsels al fan it begjin fan syn amtsperioade ôf opsmiten hat as in pylder yn 'e brâning foar de striid foar it Frysk.

Sytze Hiemstra makket in begjin mei inkelde artikels oer de *slach* of better: de *genoside* by *Froanen* (1297). De oanlieding dêrta is in besite fan de Jongfriezen yn juny 2017 oan West-Fryslân (yn Noard-Hollân). Sûnt dy reis libje de kontakten tusken dat gebiet en de oare Fryslannen ek wer op, want guon West-Friezen wiene fan 't jier ek oanwêzich by it *Friesendroaopen* fan 24 oant 26 maaie op *Hilgelân* en it *Westfries Genootschap* die mei oan de reis fan de JFM nei Emden en Ihlow (East-Fryslân yn Dútslân) op 29 juny. Fan dy lêste reis sille wy yn it hjerstnûmer in tema meitsje.

Tusken de lêste beide aktiviteiten yn hawwe gâns *Jongfriezen* ek noch meidien oan de aksje fan de *BoargerAksjegroep Sis Tsiis* en de *Ried fan de Fryske Beweging* yn De Haach op 26 juny. En dan hiene wy noch de betinking by de *Opstalsbeam* op 11 juny (sjoch op side 27 inkelde foto's).

Fan Aant Mulder hawwe wy in nijsgjirrige kolum oer de West-Friezen opnommen. Dat makket fan dit nûmer suver in West-Fryslân-nûmer. Fierders yn dit nûmer it begjin fan in nije rige fan Eric Hoekstra oer it Frysk en syn sustertaal: it Ingelsk. Sander Hoekstra kriget tsjintwurdich ek poëtyske opstigings as er de hûn útlit. Yn wurd en byld is it opnommen.

Bertus Postma is wer yn 'e slach mei de plaknammen yn de *Waadhoeke*; syn brief oan it Kolleezje en de Rie tsjûget dêrfan. Fan Tom Dykstra syn hân in helder oersjoch fan de hjoeddeistige stân fan saken oangeande de striid foar it Frysk op skoalle. Oer dy striid kin sa stadich-oan wer in nij skiednisboek skreaun wurde. Foar wa't mear witte wol oer de lêste fyftich jier is syn *Makabere dûns om de kearndoelen Frysk binne* in oanrieder.

Wy slute ôf mei de sânde kolum fan Jaap Slager, dy't ferhellet fan in moeting mei in frommes fan betreklike âldens. Ik fiel in soad foar de stelling: 'Men is sa jong as men jinsels fielt', mar it hat soms komyske kanten.

In soad lêsnocht tawinske!

Piter Dykstra

By de foarside

De manifestaasje fan *Sis Tsiis* yn 'e mande mei de *Ried fan de Fryske Beweging* yn De Haach op 26 juny 2019. Lutz Jacobi (PvdA) en Rendert Algra (CDA) moetsje inoar (foto: Sytze T. Hiemstra).

Chris van Hes (JFM) en Netty Zander (Westfrysk Genoatskip) hawwe it 'heechste' wurd op de Bjirkemardyk (Berkmeerdijk, Obdam), sneon 10 juny 2017 (foto: S.T. Hiemstra).

Heerhugowaard) oerstieken, dan koene se út dat domeinhôf, dat heech op de strânwâl fan Froanen-Âlddoarp lei, oanfallen útfiere op Alkma[a]r en omkriten. De dyk fan Alkmar nei Âlddoarp fertoande yn dy tiid in opfallend soad bochten, foar 't neist om militêr-strategyske reden.

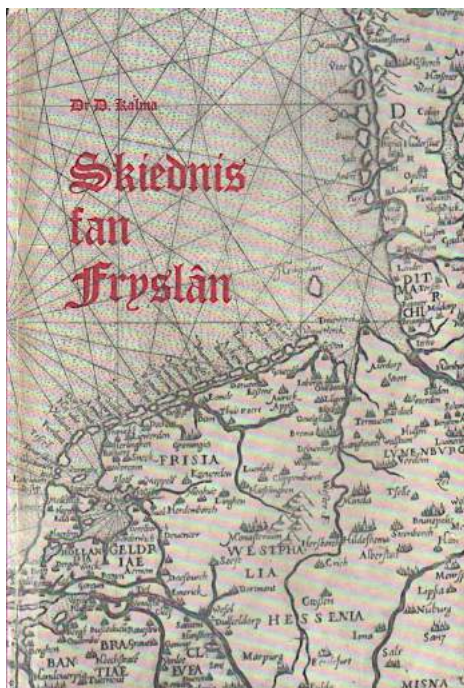
Nei de dea fan greve *Floaris V* yn 1296 bestoarmen de West-Friezen de kastielen fan *Wijdenes* (it 'Huys te Wydenesse'), it '*Huys te[n] Nuwendore*' (ek: 'Nuwendoornd') en Medemblik (kastiel 'Radboud'). Dêrnei kaam it by *Froan(en)* ta in grutte fjildslach mei de Hollanners.

De Slach by *Froanen* (Holl.: Vroonen, West-Fryslân, no yn Noard-Hollân) hat him op woansdei 27 maart 1297 ôfspile. It wie in bûtenwenstich bluodderige striid tusken in leger fan West-Frysk fuotfolk (Fryske boeren) en in ridderleger fan Hollanners en Siuwen. Benammen troch taktysk ynsjoch, in bettere bewapening en in oermacht oan manskippers wist dat ridderleger de West-Friezen ferpletterjend te ferslaan: hast net ien fan harren oerlibbet de slach. It hat lang duorre ear't it de 'Hollânske' greven slagge om yn dat part fan 'Frisia'⁷ de macht oer te nimmen. En dat hat in

⁷ Antheun Janse, 'Een in zichzelf verdeeld rijk. Politiek en bestuur van de tiende tot het begin van de vijftiende eeuw', yn: Thimo de Nijs en Eelco Beukers (red.), *Geschiedenis van Holland tot 1572, Deel I* (Hilversum: Verloren, 2002), s. 70-71: 'Een "graaf" was van origine een Karolingische ambtsdrager die optrad als vertegenwoordiger van de koning in zijn ambtsgebied, een graafschap of een gouw, en daar belast was met de rechtspraak, de militaire organisatie en de naleving van de koninklijke voorschriften. Omstreeks 800 moeten er in het kustgebied tussen Vlie en Maas enkele graven hebben gefunctioneerd, al blijft het moeilijk de precieze territoriale begrenzingsen van hun graafschappen te reconstrueren. Deze graven kregen doorgaans als beloning voor hun diensten een deel van het koninklijke grootgrondbezit in de betreffende streek toegewezen. Dat maakte hen tot lokale potentaten. Zij werden echter wel regelmatig gecontroleerd door hun heer via rondreizende zendgraven. Aangezien de Koninklijke residenties Aken en Nijmegen dichtbij lagen, mogen we aannemen dat de graven in het kustgebied vrij goed in de gaten werden gehouden en dus weinig zelfstandige macht konden uitoefenen. Dat veranderde in de loop van de negende eeuw, toen het centrale gezag als gevolg van de aanvallen van de Noormannen op een laag pitje kwam te staan. In deze periode groeiden de graven uit tot 'eigengereide baasjes', die vrijwel geheel zelfstandig konden opereren. Een van deze graven, Gerulf, wordt tegenwoordig beschouwd als de stamvader van het Hollandse gravenhuis, al was er van 'Holland' in deze periode nog helemaal geen sprake. In de Noormannentijd hebben de Karolingen geprobeerd de kustverdediging beter te organiseren door de aanstelling van een 'markgraaf' of 'hertog' die gezag zou hebben over enkele graafschappen, maar daarmee konden zij niet verhinderen dat de Noormannen vaste voet aan de grond kregen. In de tweede helft van de eeuw zag de koning zich zelf gedwongen de Noorman Rorik († vóór 882) aan te stellen als 'hertog' (dux) in het gehele oude Friese kustgebied inclusief de Rijn- en Maasdelta's. Deze Rorik, die verschillende graafschappen onder zich had, werd opgevolgd door zijn neef Godfried de Noorman. Godfried werd echter in 885 door enkele hem onderhorige graven gedood. Eén van die graven was de genoemde Gerulf.'

⁸ Antheun Janse, 'Een in zichzelf verdeeld rijk. Politiek en bestuur van de tiende tot het begin van de vijftiende eeuw', yn: Thimo de Nijs en Eelco Beukers (red.), *Geschiedenis van Holland tot 1572, Deel I* (Hilversum: Verloren, 2002), s. 71: 'Gerulf staat bekend als "graaf der Friezen" ("comes Fresonum"). Friesland is in deze periode een zeer ruim begrip, waarmee het gehele kustgebied tussen Weser en Schelde kon worden aangeduid, dus inclusief het latere graafschap Holland. In een groot deel van dit rijk werd Fries gesproken. Wel moet gezegd worden dat de aanwijzingen voor dat laatste in het latere Noord-Holland sterker zijn dan in wat nu Zuid-Holland is. Waarschijnlijk waren graaf Gerulf en zijn nakomelingen zelf ook "echte" Friezen. Algemeen wordt aangenomen dat zij behoorden tot het geslacht van de Friese "koning" Radbod. Dat zou dan ook verklaren waarom de graaf zoveel aanzien genoot in het Karolingische rijk. Blijkens huwlijken met dochters van vooraanstaande lieden uit de Karolingische aristocratie, werden de Gerulfingen tot de hoge rijksadel gerekend.

Over welke Friezen geëerde Gerulf? De schaarse gegevens die

Douwe Kalma: *Skiednis fan Fryslân* (1935, 3de pr. 1965).

Netty Zander (*Westfrysk Genoatskip*) plantet op sneon 10 juny 2017 in ikebeamke fan de Opstalsbeam by it Slachfjild te Froanen (foto: S.T. Hiemstra).

we daarover hebben zijn nogal moeilijk te interpreteren. In 889 schonk de Oost-Frankische koning Arnulf hem als zijn “getrouwe en eerbiedwaardige graaf” een aantal goederen tussen Rijn en Suithardeshaga en in 922 schonk de West-Frankische koning Karel III de Eenvoudige aan een zekere Dirk de kerk van Egmond met al haar goederen tussen hetzelfde Suithardeshaga en Fortrapa en Kinnem. De grensaanduidingen blijven raadselachtig, maar er zijn voldoende aanwijzingen dat we het bedoeld gebied grotendeels moeten zoeken in het latere graafschap Holland. Zeer waarschijnlijk was de genoemde Dirk een jongere zoon van Gerulf. Hij en zijn nakomelingen moeten enkele graafschappen in het kustgebied in erfelijk bezit hebben gekregen. Op grond van latere gegevens kan worden vermoed dat zij graaf waren in de Tesselgouw (het gebied ten noorden van Kennemerland), Kennemerland, Rijnland (in 1064 genoemd als “het graafschap rond de oevers van de Rijn”) en waarschijnlijk ook de gouw Maasland. Blijkbaar werd noch steeds de noodzaak van een centrale organisatie van de kustverdediging gevoeld, zodat het van belang was dat de verschillende graafschappen in één hand bleven.’

⁹ Antheun Janse, ‘Een in zichzelf verdeeld rijk. Politiek en bestuur van de tiende tot het begin van de vijftiende eeuw’, yn: Thimo de Nijs en Eelco Beukers (red.), *Geschiedenis van Holland tot 1572, Deel I*. Hilversum: Verloren, 2002, s. 72-73: ‘Meer problemen ontstonden over de grafelijke usurpatie van het tolrecht. Al voor het jaar 1000 moeten graven tolleren op de (Oude) Rijn en de Maas hebben geëxploiteerd. Dirk III (993-1039), die zich na een opstand in de buurt van Vlaardingen vestigde, hief daar eigenmachtig tol, waardoor in 1018 een – overigens mislukte – strafexpeditie tegen hem werd georganiseerd onder leiding van de bisschop van Utrecht en hertog Godfried van Lotharingen.

Dezelfde Dirk, die in zekere zin beschouwd mag worden als de werkelijke grondlegger van het graafschap, probeerde ook zijn gezag in het ontginningsgebied van Maas en Merwede te vestigen. Hierdoor kwam hij, evenals zijn gewelddadig aan hun einde gekomen zoons Dirk IV en Floris I, voortdurend in conflict met de bisschop van Utrecht. Floris I slaagde erin zijn gezag in noordelijke richting uit te breiden, waardoor een betrekkelijk klein gebied in de Rijnstreek met de naam “Holland” (“Holdland” = “houtland”) binnen het graafschap kwam te liggen. Al in het midden van de elfde eeuw moet de naam zijn overgegaan op het hele territorium van de graaf. Tegelijkertijd verdween het Friese karakter van de Rijnstreek. Deze ontfriesing was zeker voltooid aan het begin van de twaalfde eeuw, toen de bewoners van de Rijnstreek niet meer “Friezen” maar “Hollanders” (“Hollandi”) werden genoemd.’

¹⁰ Henk ’t Jong, *De dageraad van Holland. De geschiedenis van het graafschap 1100-1300* (Utrecht: Uitgeverij Omniboek, 2018), s. 27-29: ‘Het gebruik van de naam Holland, of eigenlijk Holdland, laat zich terugvoeren tot rond 1061. Een mogelijk Utrechtse bron, die als basis voor een deel van de Egmondse Annalen kan hebben gediend, komt die naam voor het Friese graafschap al voor. In Duitsland en Vlaanderen kende men die naam toen nog niet en heette het hier nog (West-)Frisia, terwijl wat later dit gebied als het markgraafschap Vlaardingen bekend stond, met aan het hoofd de Vlaardingse (mark)-graaf.

De naam kwam echter niet uit de lucht vallen. Ver voor die voor een heel graafschap ging gelden, werd hij al genoemd in de

tige roerige foarskiednis, dy't begjint mei de Fryske greve Gerulf⁸. In beruchte neisiet fan sines, Dirk III (993-1039), is letter jit bekend wurden troch syn eigenmachtige tolheffings en kin as de werklike grûnlizzer fan it greefskip beskôge wurde.⁹ It jonge 'Holland'¹⁰ is net maklik ta stân kommen, want it waard op in stuit troch de kening ek noch oan de biskop fan Utert 'skonken'.¹¹ Ein 12de iuw is it dy Hollanners ek slagge om West-Fryslân yn te nimmen.¹² En dat hat hiel wat slachtoffers en deaden koste.

Douwe Kalma oer de frijheidsstriid fan de West-Friezen

Hjir en dêr haw ik yn de noaten ryklik sitearre út *Hollânsktalige* boarnen om de frijheidsstriid fan de West-Friezen yn in wat rommer en dúdliker ramt te setten en dan komt it ek op beskate details oan. As tsjinwicht tsjin al dat 'Hollânsk' liket it my ek fan belang om te lêzen hoe't Douwe Kalma dy striid yn it Frysk beskreaun hat yn syn ferneamde *Skiednis fan Fryslân*.¹³ Om dy reden en om Kalma syn Frysknasjonale ideology en oanpak en syn byldzjend en sprekend 'Heechfrysk' past dat skoan yn *Nij Frisia*. Ik helje hjirûnder dan ek relevante parten út syn boek oan om yn fûgelflecht wat fan de histoaryske kontekst fan de striid wer te jaan.¹⁴

Westflynge en Hollân

'De miene miente mei syn driuw en wil ta frijdom, dy't langst en libben is fan de Fryske Midsiuwen, komt mei it grevebewâld foar it earst yn striid yn Westflynge: wat fan Fryslân west fan it Fly leit. Hoe't de tastân dêr de foarste iuwen fan it lienstelsel west hat, is ûnwis:

Skematysk kaartje fan it strategyske gebiet noardwestlik fan Alkma[a]r. De 'Nieuweburg' en de 'Middelburg' foarmen mei it âlde slot de 'Torenburg' in trijetal (tek. Ben Dijkhuis).

laat negende-eeuwse Utrechtse goederenlijst. Die reconstrueerde de toestand van het gebied waar de bisschop voor de invallen van de Noormannen, dus voor circa 850, bezittingen had. Holtland wordt hierin genoemd in een rijtje dat ook Leithon (Leiden), Suetan (Zwieten), Rodanburg (Roomburg) en Loppishem (Lopsen) bevat. Het zijn allemaal plaatsen niet ver van de Rijnmonding, in de buurt van Leiden. Men heeft Holtland gezocht in de buurt van Koudekerk aan de Rijn, maar dat ligt midden in het veen. De naam wijst eerder op een bosrijke gebied, "holt" is hout, maar dan "hoog opgaande eikenbossen" in plaats van "lage elzen- en wilgenbossen ... [die] woud genoemd" werden. De twaalfde-eeuwse situatie was echter niet meer dezelfde als de negende-eeuwse, dus waarom zou de naam van een nederzetting langs de Rijn overgaan op een heel graafschap?

Met Holtland werd dus een gebied bedoeld op de geestgronden achter de duinen in de buurt van de monding van de Rijn. Met het verschuiven van de bewoning verder naar het oosten door het ontginnen van het veengebied met de oevers van de Rijn als basis, is de naam in de loop van de late tiende eeuw over een groter gebied verspreid geraakt. Waarschijnlijk hebben de bewoners ervan zich al in het begin van de elfde eeuw Hol(t)landers genoemd, waarna de Utrechtse vermeldingen van Holtland van 1061 aantonen dat men na het midden van de eeuw dat ook elders in het graafschap wist. Langzaam raakte men ook verder buiten West-Frisia bekend met Hollandi, zoals bij de aartsbisschop van Hamburg-Bremen, die in 1106 en 1113 mensen uit de streek rond de monding van de Rijn vergunning gaf aan de Weser veenmoeras te ontginnen.

Dat de naam van deze streek overging op een heel graafschap kan ook te maken hebben met de scheuring tussen het Friese gedeelte ten noorden van het IJ, *Westflinge* genoemd, en het deel ten zuiden ervan dat als *circa bora reni* (rondom de oevers van de Rijn). Westflinge was West-Friesland, het land ten westen van het Vlie (*Flinge*), de scheiding tussen West- en Middel-Friesland, inclusief Waterland. Kennemerland hoorde daar eigenlijk ook bij, maar had toch een wat aparte plek in het geheel. [...]

De dood van Floris I in 1061 en vervolgens de verdrijving van de grafelijke familie in 1070, moeten oorzaak van afnemend gezag in West-Friesland zijn geweest. De terugkeer van Dirk V na 1076 bracht hier weinig verandering in. Hij vestigde zich in Vlaardingen, de hoofdplaats van het Maasland in het zuiden, en dat was ook de reden dat het graafschap in het buitenland een tijdlang bekendstond onder die naam. Bovendien was het deel van Holland ten zuiden van het IJ steeds minder door Friezen, maar door mensen van Frankische afkomst ontgonnen. Dat is te zien aan het recht, de taal en de gewoonten die ze hier introduceerden. Friezen werden naar de marges van het graafschap gedrongen en leefden elders alleen nog voort in kleine groepen tussen de nieuwe bevolking. Er ontstond dus een scheiding tussen de bevolking in het noorden en het zuiden. Een scheiding die steeds meer moeilijkheden zou geven en die pas in de veertiende eeuw een permanente oplossing kreeg.'

¹¹ Antheun Janse, 'Een in zichzelf verdeeld rijk. Politiek en bestuur van de tiende tot het begin van de vijftiende eeuw', yn: Thimo de Nijs en Eelco Beukers (red.), *Geschiedenis van Holland tot 1572, Deel I* (Hilversum: Verloren, 2002), s. 73-75: 'Het jonge Holland werd echter al dadelijk in zijn bestaan bedreigd. Floris' [Floris I, 1049-1061] oudste zoon Dirk V (1061-1091) was nog minderjarig bij de dood van zijn vader en

De West-Friezen ferslagge yn 1272 by Alkma[a]r de greeflike troepen fan Floaris V (Charles Rochussen, 1856; útsnijning).

de koning maakte van de gelegenheid gebruik door de graafschappen van Dirk, namelijk die in de gebieden “ten westen van het Vlie en rond de oevers van de Rijn” (“Westflinge et circa horas Reni”) aan de Utrechtse bisschop te schenken, op wiens trouwe steun hij meer zou kunnen rekenen dan op die van een eigengereide graaf. Het graafschap werd geschonken “met alle tot het koninklijke *bannum* en het betreffende graafschap behorende zaken, namelijk de abdij van Egmond, horigen, akkers, gebouwen, weiden, bebouwde en onbebouwde gronden, water, visserijen, markten, munt, tollën en bosrechten”. Even leek het erop dat het westelijke kustgebied definitief kon worden ingelijfd bij het wereldlijk gebied van de bisschop, maar met hulp van zijn familie wist Dirk III in 1076 de bisschop tot een compromis te dwingen. Men heeft wel aangenomen dat hij zijn graafschap vervolgens van de bisschop in leen ontving, maar daarvoor bestaat in feite geen aanwijzing. Dirks zoon Floris II wordt in een oorkonde van 1101 als eerste in zijn geslacht met zoveel woorden “graaf van Holland” genoemd. Voortaan traden de graven van Holland op als zelfstandige rijksvorsten, die hun graafschap in het kustgebied in leen hielden van de Duitse keizer.’

¹² Antheun Janse, ‘Een in zichzelf verdeeld rijk. Politiek en bestuur van de tiende tot het begin van de vijftiende eeuw’, yn: Thimo de Nijs en Eelco Beukers (red.), *Geschiedenis van*

Holland tot 1572, Deel I (Hilversum: Verloren, 2002), s. 75: ‘In de loop van de twaalfde en dertiende eeuw heeft de graaf zijn territorium in verschillende richtingen uitgebreid. Het meest tot de verbeelding spreekt de uitbreiding naar het noorden, die ook in de middeleeuwse historiografie de meeste aandacht heeft gekregen. De West-Friezen slaagden er in de twaalfde eeuw nog in de graaf buiten de deur te houden. Texel kon wel worden onderworpen, maar de overige Friezen waren alleen tijdelijk bereid zich te verbinden met opstandige gravenzonen, zoals gebeurde in 1131-1132 en 1195. Meer succes hadden de graven in Friesland ten oosten van het Vlie. Door de steun van enkele Hollandsgezinde bisschoppen kreeg Holland er vanaf het einde van de twaalfde eeuw enige invloed, maar in het midden van de dertiende eeuw ging deze weer verloren. De Friezen legden hun bekende “vrijheid” voortaan uit als “vrijheid van een landsheer” en het zou nog eeuwen duren voordat de Hollandse graaf er definitief voet aan de grond zou krijgen. In West-Friesland kon het grafelijk gezag al wel in de dertiende eeuw gevestigd worden, zij het ten koste van zware strijd en veel verliezen. Een veldtocht van Willem II (1234-1256) in januari 1256 eindigde in een dramatisch dieptepunt met de dood van de graaf bij Hoogwoud. Ook de expeditie die de jonge Floris V (1256-1296) in 1272 vanuit Alkmaar organiseerde, mislukte jammerlijk. Tien jaar later probeerde Floris het opnieuw, nu vanuit zee. Zijn troepen landden in

wierskynlik hat alteast Texel¹⁵ bytiden in eigen greve hân. Nei de Noarmannehearskippij is mei gauwens de macht fan it Fryske greefskip tusken Leien en Alkmaar begûn op te skowen, ek yn Westflynge. De Fryske greven fan it “Hûs fan Hollân” kinne dêr yn de Noarmannetiid it militêre befehl hân en dêroan bliuwende rjochten ûntliend hawwe. Wetterlân rekke foarst in set lang ûnder har macht; dêrnei kaam West-Fryslân, Fryslân tusken Reker en Fly oan bar. Dat de West-Friezen fan it bewâld fan de Fryske greven neat hawwe moasten, hie al bliken dien mei de tredde opfolger fan Gerolf, Arnulf.¹⁶ Hja stiene yn iepen fijânskip foar him oer, hy moast in kriichstocht tsjin har begjinne en foel tsjin har yn 993 by Winkel. Oant djip yn syn greefskip naam it Frysk ferset syn ûnderdienen mei: syn widdo koe har allinne mei stipe fan de heechste lienhear, de kening, steande hâlde. Mar ûnder Durk III steane de West-Friezen ûnder de Fryske greve oer de Reker; en ûnder Durk IV, neffens in oarkonde fan 1064, wie it Fly al grins fan it greefskip. Yn de tolfde iuw waarden west fan it Fly twa folken ûnderskaat. Hollanners en Friezen, dy’t ûnder ien greve stiene. De striid ûnder Arnulf moat dus sjoen wurde as in foarbygeande rebûlje; earst sûnt it ûntstean fan it eigentlike Hollân, likernôch 1075, dêr’t Frankyske ynfloed it Fryske elemint fier yn oermânsk waard, kaam der in djippe spjalt tusken it greefskip en de Friezen fan Westflynge. Dêrtroch, dat yn de tolfde iuw har hieltyd wer skelen oppenearje dy’t allinne mei tige tydlike soenen besletten wurde.

De West-Friezen

Yn it lêst fan de tolfde iuw, is dit West-Fryslân al likernôch in eilân, fan Hollân skaat fan rju marren en skolten¹⁷, fan Fryslân troch de Sudersee dy’t him al foarme hie ear’t de grutte striid fan de West-Friezen ynsette; ek is it al fan in dyk befeilige. It hat sels wol eigenskip dat West-Fryslân, dêr’t de terpebou nea tige yn swang west liket te hawwen en dat dochs in slimmen lêst fan it wetter hie, it earst begûn is te dykjen, en dêrmei in foarbyld jûn hat oan fierder Fryslân. Yn fjouwer ambachten¹⁸ is it seelân ûnderferdielt, ek dêryn oare Fryske lannen allyk. De Waard, letter Hear Hugo-Waard neamd, skaat ien dêrfan, it Geastmerambacht, fan de oare, op ien smelle ingte nei, dêr’t letter mennich tocht oer holden wurdt. Suver Frysk lân is it, it kin net Frysker; der wenje gjin hearen, der is allinne mar folk fan boeren en fiskers, frij folk. En dat folk striidt op Fryske wize: net dat it it greverjocht út begjinsel fersmyt, mar it besiket om derôf te kommen, ek oare wegen lâns as dy fan iepen striid; as der yn de grevesibben¹⁹ in broer is dy’t net om

Wijdenes en veroverden Drechterland tot aan Hoogwoud, waar ze het lichaam van Willem II vonden. Floris probeerde vervolgens zijn verovering te consolideren door de aanleg van dwangburchten, onder andere bij Wijdenes, Medemblik en in de buurt van Alkmaar. Van een definitieve verovering van West-Friesland was echter pas sprake in 1288, toen onder leiding van Willem van Brederode een nieuwe aanval plaatsvond die leidde tot de onderwerping van de Friezen in 1289.’

¹³ D. Kalma, *Skiednis fan Fryslân* [in gearfetting] (Grou: Utjowerij “Fryslân”/Douwe Kalma Stifting [3de printinge, bewurke fan G.N. Visser], 1965 [de 1ste pr. is fan 1935, de oarde fan 1944]), s. 133-138.

¹⁴ Ien en oar haw ik oerbrocht yn de hjoeddeistige stavering. Ik haw ek de wat slimmere of dregere Fryske wurden yn noaten ferdúdlike. Kalma sels docht dat út soarte net.

¹⁵ De namme *Texel* is werom te finen yn it histoaryske goa ‘Texla’, yn de iere Midsiuwen in goa yn Frisia, westlik fan it Fly.

¹⁶ Greven yn de 10de iuw: ± 900 Gerolf [Gerulf, 885-889, sth]; ± 930 Durk I [916-928, sth]; ± 970 Durk II [970-988, sth]; 988-993 Arnulf; 993-1039 Durk III.

¹⁷ *Skolten*: ûndjippte yn it farwetter.

¹⁸ *Ambacht*: rjochtsgebiet of frije hearlikheid.

¹⁹ *Sibbe*: (1) alle troch bloed ferbûne leden fan ien famylje mei-inoar; (2) famyljelid.

²⁰ Ronald de Graaf, *Oorlog om Holland, 1000-1375* (Hilversum: Verloren, 2004), s. 211-212: ‘Pas in 1132-1133 vond het eerste treffen plaats tussen de Hollandse graven en de Westfriezen. De Westfriezen deden tweemaal, in 1132 en in 1195, iets eigenaardigs. Gelegenheid had genegenheid gemaakt. Zij namen een jongere broer van de Hollandse graaf aan als hun heer. De eerste heette Floris de Zwarte en de tweede Willem. Het kwam in 1132 en 1195 niet voort uit de behoefte om een aanvoerder te hebben, maar uit de begeerte om zich onafhankelijkheid te verschaffen onder erkenning van de legitimiteit van het Hollandse gravenhuis. Toen Floris V het gebied weer aan zijn graafschap toevoegde in 1298 was het zelfs een vreemd land geworden, een nabuurstaat die veroverd werd. De herkomst van het fameuze Friese vrijheidsgevoel moet worden gezocht in de 9de, 10de en 11de eeuw, toen ten westen van het Vlie en ten noorden van het IJ vele venen werden ontgonnen. Hier ontstonden vrije boerensamenlevingskernen, waar grafelijk gezag een geringe rol speelde [...].’

Hoever reikte de grafelijke invloed in West-Friesland? Dat was na de Friese machtsoverdracht aan Floris de Zwarte in 1132 de vraag. De grafelijke hand nam in ieder geval de handschoen op. Wat we weten over de oogmerken van de Westfriezen, is dat zij met rust gelaten wensten te worden. Zij die “tot onderwerping zeer ongeezind” waren, “wouden sitten ghelijck sy plegghen te doen”, dat wil zeggen vrij van Hollandse overheersing. Het idee om dan ook nog een van de laatste dingen die zij bezaten, hun vrijheid, in te leveren en een graaf te dienen, kon hen allermintst bekoren. Want dat was het doel van de Hollanders: annexatie, gebiedsuitbreiding en territoriale

't lyk wol, dan stiet it Fryske lân foar him iepen. Yn 1132 hiene hja op dy wize Floaris de Swarte²⁰ ynhelle, de broer fan Durk VI²¹ dy't ek harren syn geweld fiele litten hie, en Floaris koe alles mei har wurde, al kaam it dan troch in soen²² fan de keizer net ta striid; it hie de lêste kear net west dat hja profitearje soene fan Hollânske twieriedigens²³. Dat wie in klear bewiis, dat har ferset net gie tsjin it greefskip as ynstelling, mar tsjin it ferhollânske, fan har ferfrjemde greefskip.

Om 1200 hinne

De annalen²⁴ skriuwend muonts fan it kleaster Egmond, dat mei begryplike argewaasje de striid hieltyd wer oplôgjen seach, docht ús troch dat der yn 1167 in skiep mei twa eftereinen berne waard, in feit fan histoaryske betsjutting net om it earne bist sels, mar om wat it wytge²⁵: nije striid tusken de twa folken dy't fan âlds ûnder deselde greve hearden. Oer it krekte berin fan dy striid wurde wy net ynljochte; wol fernimme wy dat as greve Floaris III, soan fan Durk VI, yn 1184 op krústocht nei Jeruzalim giet, er earst de Friezen fan Texe²⁶ en Wieringen betwongen en in moai swiere boete oplein hat. De greve komt net werom, hy stjert yn it Hillige Lân; en ûnder syn soan Durk VI werhellet him de eardere skiednis: dy syn oerhearige²⁷ broer Willem fynt wer honk by de West-Friezen. It slagget de Hollânsk greve om him dêr troch ûnderhanneljen wei te krijen: fan Hollân en Utert wurdt oan Willem it greefskip Eastergoa en Westergoa opdroegen, lannen dy't him, wierskynlik om't er by de Friezen op in goede namme kommen wie te lizzen, oannimme. Ek yn West-Fryslân liket er mear foet te hâlden as syn broer. As dy yn 1203 ferstjer²⁸ en de striid om de opfolging losbrekt tusken de broer Willem en de dochter Ada, set Willem, nei Ada oerwûn te hawwen, har finzen op Tessel. Mar foar him oer docht wol tige dúdlik bliken wat der yn de Friezen libbet: hy is net greve fan Hollân of hiel Fryslân keart him de rêch ta; ek by de West-Friezen kin er syn bewâld²⁹ net heechhâlde. Fannijs wurdt de Reker by Alkmaar de swette³⁰.

Willem II

Ferneamd, mar yn syn gefolgen needlottich ek foar West-Fryslân, waard de kriichstocht fan de twadde opfolger fan Willem I, de Roomsk-kening Willem II. Nei in foarste tocht yn 1254 dy't gjin fertuten³¹ die dat makke, nei in boarch opboud te hawwen oer de Reker by Alkmaar, weage er it fannijs yn de winter fan 1256, doe't it iis sa sterk wie dat er der op it hynder oer koe. Nei syn macht yn twaen spjalt te hawwen, besocht Willem om mei in kliber oer de Waard te kommen, mar

machtsvergroting.'

²¹ Hollânske greven yn de 11de en 12de iuw: 1039-1049 Durk IV; 1049-1061 Floaris I; 1061-1076 Uterter tuskenregear; 1076-1091 Durk V [1061-1091]; 1091-1122 Floaris II; 1122-1157 Durk VI [1121-1157]; 1157-1190 Floaris III; 1190-1203 Durk VII.

²² *Soen*: fersoening; wapenstilstân.

²³ *Twieriedigens*: twariedichheid, it ûniens-wêzen, ferdieldheid.

²⁴ *Annalen*: skiedkundich ferhaal fan wat jier op jier bard is.

²⁵ *Wytgje*: fan tefoaren oankundigje, bekendmeitsje dat eat barre sil.

²⁶ Ek: Tessel.

²⁷ *Oerbearrich*: net om sizzen jaan wolle, dôfhûdich.

²⁸ Hollânske greven yn de 13de iuw:: 1203 Ada [Ada, Lodewijk van Loon, 1203-1213]; 1203-1222 Willem I; [opfolgingsstriid]; 1222-1234 Floaris IV; 1234-1256 Willem II; 1256-1296 Floaris V; 1296-1299 Jan I; 1299-1304 Jan II; [Willem III, 1304-1337; Willem IV, 1337-1345; Margaretha, 1345-1354; Willem V, 1349-1358; [opfolgingsstriid]; Albrecht, 1358-1404, sth].

²⁹ *Bewâld*: regearjende macht, gesach.

³⁰ *Swette*: grinsskieding; skiedingsline tusken gebieten, grins.

³¹ *Fertuten*: wat eat opleveret, opbringt, de útkomst.

³² *Teach*: foarm fan it tiidwurd *tsjen*, doetiid: teach, mulwurd: tein. *Tsjen*: (op wei) gean (nei), trekke.

³³ *Hearrigens*: oan in 'hear' ûnderwurpen wêze.

³⁴ *Tsiende(n)*: belesting yn de foarm fan in evenredich (meast tsiende part) fan de opbringst.

³⁵ *Skot*: midsiuwske jildlike bydrage fan de tredde stân (boeren en boargers, gjin eallju en geastliken), op te bringen troch de hiele doarpsmienskip.

³⁶ *Bede*: in jildsom dêr't in 'hear' om fersykje koe om syn bysûndere útjeften mei te beteljen.

³⁷ *Faai*: de ein, ûnheil foarsizzend; ûnwis.

³⁸ *Miich*: famyljelid.

³⁹ *Memlike*: ek Memelik; Holl.: Medemblik.

⁴⁰ *Optein*: foarm fan it tiidwurd *optsjen*: (benammen fan in leger) earne hinne gean, in beskate rjochting nimme (om oan te fallen), oprukke.

tichte by de wâl sakke er troch it iis en waard deaslein. Dêrmei wie de hiele tocht mislearre; mar in grevelyk yn Fryske grûn rôp by syn sibben om wreck.

Floaris V

Sadree't syn soan Floaris V de jierren hie, teach³² er op 'e West-Friezen los; tenearsten ferlear er en doe't de Kinnemers har mei de Friezen ferbûnen, trille syn hiele greefskip him ûnder de fuotten. Mar hy sette troch: oan alle kanten rûne er syn greefskip ôf, koft Wetterlân, wûn Amstellân en krige dêrtroch macht ek op 'e Sudersee. Sadat er de West-Friezen oanfalle koe fan twa kanten. Fan de lêste kant, dêr't hja net wend wiene te fjochtsjen, taaste er har oan en by Skellinkhout fersloech er har; neffens opjefte fan Melis Stoke foelen der 1200 Friezen. Op oanwizing fan in âld man fûn er syn heite lyk werom, dat er bysette liet yn Middelboarch. Foar West-Fryslân folgen tsjustere jierren: nij ferset waard betwongen, stinzen fan de hearskers ferriisden oan alle kanten, dêrby teistere de see it lân mei hege floeden. West-Fryslân hie de ûnôfhinklikens dy't it hast de hiele trettjinde iuw heechhâlde kinnen hie, foargoed ferlern; Floaris V

naam de titel oan fan Hear fan Fryslân, de Friezen ûnthieten hearrigens³³, ûnthieten tsienden³⁴, skot³⁵ en bedde³⁶, moasten de greve tsjinje en kamen ûnder greeflik rjocht (1289). Al yn 1292 huldige ek Starum Floaris V.

Jan II

Nei't dy [Floaris V, sth] fermoarde wie, kamen de West-Friezen tsjin de jonge Jan I jit ienris yn opstân; in skoftlang like de hiele Hollânsk hearskippij faai³⁷, mar de Henegouske miich³⁸ fan de greven, Jan fan Avesnes dy't al yn 1299 as Jan II opfolgje soe, baarnde Inkhuzen plat, ûntsette de stins te Memleke³⁹, en fersloech effen letter de Friezen ferneatigjend op 'e Froanergeast. Melis Stoke jout in tal fan 3000 Friezen dy't foelen en priizget har moedich fjochtsjen. Friezen oer de Sudersee wei, dy't ta stipe foar har stambuorren optein⁴⁰ wiene, kamen te let en moasten hastich werom.'

Oant safier Douwe Kalma syn relaas. Mar der falt gâns mear oer de slach en it foar- en neispul dêrfan te melden. Dat doch ik dan yn in kommend nûmer fan *Nij Frisia*.

Reaktionen

Die Abstandserklärung

Zu: Hanno Brand: Stabilität durch Wandel. In: *Nordfriesland* 204, S. 18–21.

Hanno Brand schreibt in seinem Artikel über die friesische Identität in der Provinz Fryslân. Leider sind einige seiner Behauptungen zur Nationalitätenfrage falsch. Es gibt im niederländischen Fryslân fünf Menschen, darunter Sjoerd Groenhof, die sich mit einer Abstandserklärung von der niederländischen Nationalität (nicht von der Staatsangehörigkeit) distanzieren. Eine Online-Petition wurde bereits von rund 700 Menschen unterschrieben. Laut Hanno Brand ist Groenhof ein Einzelgänger, aber dieser Vorwurf entspricht eben nicht der Realität.

Brand versucht die Abstandserklärer bzw. Sjoerd Groenhof als ziemlich intolerante Leute darzustellen (S. 18–19):

„Das man [...] auch mehrere Identitäten in sich tragen kann, scheint für ihn [Sjoerd Groenhof] ausgeschlossen zu sein.“ Das hat Hanno Brand nirgendwo lesen können, und seine implizite Botschaft ist total irreführend. Wenn er sich informiert hätte, hätte er entdecken können, dass die Abstandserklärer stets von mehreren Identitäten sprechen. Aber es gibt eben nur eine Identität, die man mit einer (juristischen) Nationalität verbinden kann.

Dass Hanno Brand kaum oder gar nicht richtig recherchiert hat, nehme ich ihm als Historiker und ehemaligem Direktor der *Fryske Akademy* persönlich übel. Er hätte in diversen Internetquellen, als Beispiele seien *wiismeifryslan.jimdosite.com* oder *www.jongfryske-mienskip*.

frl genannt, die Abstandserklärungen nachlesen können. Ebenfalls hat er versäumt, mich oder andere Abstandserklärer zu dieser Thematik zu befragen. Hanno Brand hat sich Mühe gegeben, und der Rest des Artikels in *Nordfriesland* 204 ist total lesenswert. Wir hätten ihm aber gern diesen kleinen Dienst erwiesen und die Fehler ausgeräumt.

Wolter Jetten

Boarne: Wolter Jetten, 'Die Abstandserklärung'. In: *Nordfriesland*, nû. 205, maart 2019, s. 30-31.

Pier Boorsma: Vita Brevis (1)

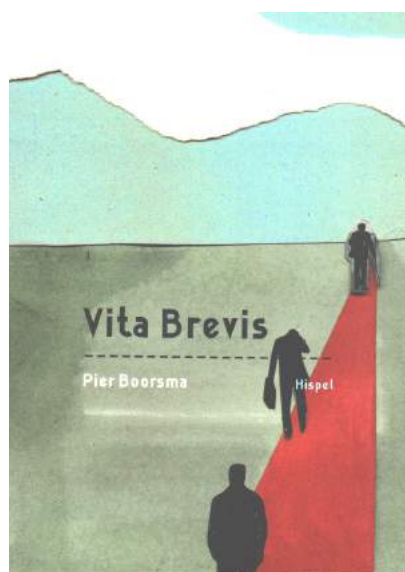
Yn 2019 is Pier Boorsma (1944), dichter en filosoof te Grins¹, 75 jier wurden. By dy gelegenheid binne tsien gedichten fan sines troch himsels útsocht en ûnderbrocht yn in lytse publikaasje: *Vita Brevis – Lytse blomlêzing* (Hispel, 2019). Troch de resinsinten wurde dy gedichten tige wurdearre. Wy hawwe tastimming fan Boorsma om sa út en troch ien dêrfan yn *Nij Frisia* ôf te printsjen. Hjirûnder it earste gedicht: **In memoriam matris**.

IN MEMORIAM MATRIS

mem, hjoed is dyn ein
dyn libben skrillet
yn nauwer ingten tebek
de tiid stiet stil
yn dit fertrek

noch harkest nei de ljurk
dy't boppe tiid en romte stiicht
en sjongende dyn stjerren licht
sa is it goed seisto
sa is it ivige libben no
en mei dyn leave lytse hân
seinigesto myn ûnferstân

dan litst my los
as yn in stil dûzjen
ik hear de kosmos
yn myn earen sûzjen
en djipper yn de siele dreaun
stiet ivich my dyn byld beskreaun

Pier Boorsma: Vita Brevis – Lytse blomlêzing (Hispel, 2019).

¹ Yn *Nij Frisia*, jrg. LXVIII, nû. 1, maitiid 2019, stiet in artikel fan Boorsma oer 'Literatuer en Beweging' (s. 11-13). Dêr is mear ynformaasje oer it wurk fan de Fryske dichter en filosoof te finen (s. 13).

West-Fryslân: tussen dut en dat is ôk nag wat!

Aant Mulder oan it wurd by Radio Spannenburg ...

Aant Mulder*

It is al wer in pear wike lyn dat wy in moai lang wykein yn Noard-Hollân, en om krekt te wêzen, yn West-Fryslân tabolden hawwe. Hoewol't it net in omlânske reis wie, wiene wy wol skoften ûnderweis. It kin sa moai wêze, in streekrjochte ferbining fan 32 kilometer en jo binne der, mar de files en de iepensteande slûzen en brêgen foar it boatsjefolk makken dat alles aardich langer duorre. De eardere Sudersee, no de Iselmar mei Ôfslútdyk, hat fan gefolgen dat wy ús grif mear op it easten as op it westen oriïntearje. Dat moat net, wit ik no. Ik sil útlizze wêrom't dat net moat.¹

Dat West-Fryslân en dy West-Friezen, dat is en bliuwt in apart ferhaal

Dy oriïntaasje op it easten en noarden wol ik earst mar

efkes beneame. It is ommers wer de tiid foar it saneamde *Friesendroapen*, dat yn it wykein fan freed 24 maaie oant en mei snein 26 maaie 2019 op *Hilgelân* ('Helgoland') holden waard. Dat is in moeting tusken Friezen, dy't om de trije jier holden wurdt. De *Ynterfryske Rie* hat in grut oanpart yn de organisaasje fan dat festival, dêr't alle kearen weroan in protte belangstelling út de trije Fryslannen wei foar bestiet. Dy Rie stiet ek noed foar it Sealtersk (in Fryske tongslach), dat noch yn inkelde doarpen oan de oare kant fan de steatsgrins praat wurdt.

Wat letter, de tiisdeis nei Pinkster, 11 juny dus, wurdt de tradisjonele Pinkstertrijegearkomste by de *Opstalsbeam* yn Au[w]erk (Aurich) holden. Dêr dogge ek Friezen út de trije Fryslannen oan mei. Dy jierlikse gearkomste by de *Opstalsbeam* wurdt organisearre troch it *Friesische Forum e.V.*

De neamde organisaasjes hâlde dy beide aktiviteiten foar de Friezen út ús eigen *Fryslân*, *East-Fryslân* (*Ostfreesland*, mei Sealterlân) en *Noard-Fryslân* (*Nordfriislon*, *Sleeswyk-Holstein*).

Dat *West-Fryslân* en dy West-Friezen, dat is en bliuwt lykwols in apart ferhaal. Dêr wurde wý ornaris mei bedoeld, mar dat doocht fansels net. De West-Friezen, dêr moat men de Ôfslútdyk foar oer nei de kop fan Noard-Hollân ta. Dêr wenje se! Wy binne *Westerlauwerske* Friezen, mar dat is in hiel mûlfol. Wat dat oanbelanget soene wy ús better Mid- of Middenfriezen neame kinne. De ‘echte’ West-Friezen, dy dogge better net te witten hielendal net mei. Wy sjogge foar ’t neist dy kant, de kant fan de Hollanners dus, leaver net út. Dat soe oars moatte.

Dy echte West-Friezen, oare kant de Iselmar dus, dêr wol ik it oer hawwe. Dy dogge net mei. Dy prate gjin Frysk mear, dat binne gjin Friezen mear, sa haw ik altyd begrepen. Dat is likegoed nuver. Ik hie der nea sa by stilstien, mar doe’t ik yn dat wykein yn ‘Schagen’ kaam, foelen de skilen my fan de eagen. Sy hiene it dêr net oer ‘Schagen’ mar oer *Skagen*. Dat makke foar my fan dy stêd ynienen in Fryske stêd. Dy begjinbylûden, dat binne omers gewoan Fryske bylûden. Fan dat stuit ôf reitsje ik dat witten net mear kwy. Ik bin benijd om te sjen oft der mear fan sokke nammen en wurden binne. Wat is it ynternet dan in moaie útkomst! Ik fyn rillegau wurden as: *skoâl* (skoalle), *skaân* (skjin), *skoffel*, *skip*. It makket my nijsgjirrich nei oare typysk Fryske begjinkloften sa’t wy dy hawwe yn:

freonlik, frjemd, tsiis, tsjerke. Dan fyn ik: *tjerk* en *tjerke* (meartal), *tjerkebuur* (tsjerkebuert). Dat falt wat ôf. Ik sykje lykwols fierder en dan falt wer op dat West-Fryske wurdjes gauris mei in **f** en net mei in **v** begjinne: *fan*, *fekansie*, *ferdielt*, *ferskil*, *fisk*, *fiskerman*, *fortgeane*. Guon wurden begjinne lykwols mei in **v**, mar dat lykje my wol minder ta: *vertellinkies*, *vriende*. Dat is mei de **s** en **z** net oars: Yn guon gefallen kinne allebeide: *selle-zelle* (beide, sâlt), (*swiep-zweep*) (beide) en mei in **s**: *sitte*, *side*, *sûd-suud*, *swaal* (swel), *sweach*, *swimme*.

Dat oer de begjinbylûden, mar der is folle mear! Sels de tiidwurdsfolchoarder is yn guon gefallen krekt as dy by ús. ‘Ik hew moin huis skulderen leiten’ is in moai foarbyld. Oare: Die lucht die koikt asof ie katte spaie wil (spuie wol). De sleip effies deur je heen gaan leite, Ze heb de aker in de bak valle late (swier foar it trouwen). En no’t ik dochs oer de tiid wurden haw: dy hawwe gauris gjin **n** oan ’e ein of sy hawwe beide mooglikheden: *eamele*, *fortgeane*, *sitte*, *swimme*. Mul wurden krije ornaris gjin **ge**:- *blust*, *brieden*, *kocht*, *kregen*, *skikt*. Folle Frysker kin it net, soe ’k sizze.

It West-Frysk is folle Frysker as dat wy tinke

Fierder kom ik in grut ferskaat oan wurden tsjin dy’t yn it West-Frysk en ús Frysk gelyk binne. In pear foarbylden: *algedurig*, *beppe*, *dalje*, *dampich*, *wask*, *diggelegoed*. It betsjut dus dat yn it West-Frysk net allinne Hollânske skaaimerken, mar ek typysk Fryske foarkomme. It West-Frysk is Frysker as dat ik tocht hie. No’t ik my der wat yn ferdjipje, fernuveret my dat

Suderseemuseum Inkhuzen (foto Aant Mulder).

net mear. Ik wit ommers dat de West-Fryske dialekten foar in part ek wer weromgeane op it âlde Ingweoansk en dus fan 'Frysk' komôf binne. En dat se oerienkomsten hawwe mei de Fryske dialekten lykas it Biltsk en it Stedfrysk. Sykjendewei kom ik ek artikels en haadstikken út boeken tsjin fan Eric Hoekstra, lykas 'Over de implicaties van enkele morfo-syntactische eigenaardigheden in West Friese dialekten', dat dus oer wurden en sinnen giet, en 'Oer de oerienkomsten tusken de dialekten fan Noard-Hollân en it Frysk'. Út dy taalkundige ferhanneling wurdt dúdlik dat it 'Noard-Hollânsk' net inkeld besibbe is oan it Nederlânsk, mar ek oan it Frysk.

Wa't my net leauwe wol, moat Eric Hoekstra der mar op neilêze. Hy is hjoed-de-dei taalkundich meiwurker oan de Fryske Akademy en hat yn de njoggentiger jierren, doe't er noch foar it Meertens Instituut wurke, in protte oan dialektûndersyk dien. Hy hâldt him no mear dwaande mei de Fryske grammatika. No wol ik der wol mei rekkenje dat wat ik fûn haw, wol wat efterhelle wêze kin en dat de ynfloed fan it Hollânsk allinne mar grutter en dy fan it Frysk lytser wurden is. Likegoed is it West-Frysk folle Frysker as dat wy tinke. Wy soene dêrom net allinne nei it easten en noarden sjen moatte, mar ek en folle mear nei it westen, nei West-Fryslân oare kant de Iselmar. Dy West-Friezen soene ek meidwaan moatte oan it Friesen-droapen en Pinkstertrijegearkomste, want: 'Tussen dut en dat is ôk nag wat!'

Hawar, twa jier lyn is dêr in begjin mei makke. Doe hat de Jongfryske Mienskip (10 juny 2017) yn 'e mande mei it *West-Frysk Genoatskip* in Friezedei yn West-Fryslân organisearre.² En de earste West-Friezen binne ûnderwilens ek al op Hilgelân sinjalearre ...

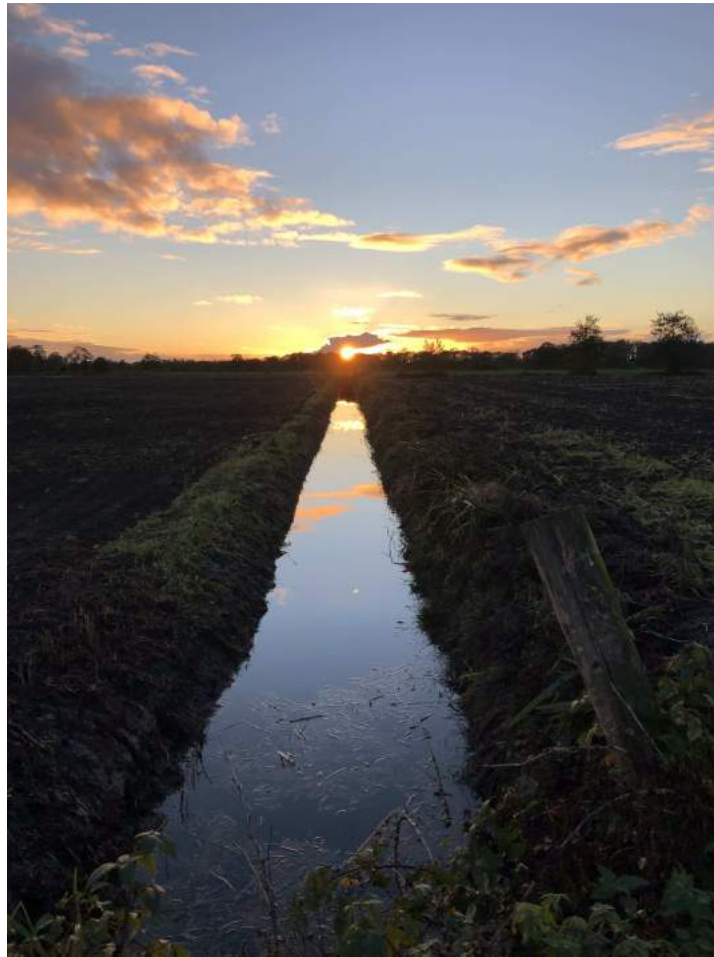
* *Aant Mulder wennet yn Balk en is âld-ûnderwiisman, lesjouwer fan de Afûk en sûnt in pear jier bestjoerder fan de Ried fan de Fryske Beweging. Hy skriuwt lesmateriaal/kursusboeken foar de Afûk en artikels/kollums oer Fryske ûnderwerpen, dy't werom te finen binne yn de Balkster Courant, It Nijs, De Nije of werom te hearren binne op Radio Spannenburg.*

¹ Aant Mulder hold dit artikel sa likernôch ek as praatsje op sneon 25 maaie 2019 yn syn fêste rubryk *Taalferoaring* op Radio Spannenburg. Dy stjoert sneons fan 15.00-16.00 it programma 'Gewoan Frysk' út. Dat wurdt moandeis fan 9.00-10.00 werhelle.

² Klik ris op: <https://www.itnijs.frl/2017/04/fryske-dei-2017-west-fryslan/>

It West-Fryske lânskip (foto Aant Mulder).

Op de ein fan 'e dei

*Hommels fljocht it my yn 't ûnthâld.
'k Soe noch mei de hûn derút.
It storeint, is sinnich en wetterkâld.
De rym, oan de spiker by it kowerút.*

*Dêrjinter sacket de sinne al nei de kime.
Sa't ik sis tsjin de hûn, wy moatte ús eine.
Kin ik myn lange learzen wer net fine.
De loft skuort troch, it sil net mear reine.*

*De hjerst koarret al syn blêden út,
yn in fontein fan ferskate kleuren.
Wy rinne lâns it Selmiensterpaad,
ik besykje mysels wat op te fleurjen.*

*Ik hâld stil, stoareagje oer it lân,
wylst de hûn in sûpke nimt út de feart.
Dream troch, ien slikket my de hân.
De sinne giet ûnder, de loft oranje-read.*

*Dêr stean' wy dan yn stiltme, baas en bist
ûnder betsjoening fan safolle pracht.
Út 'e sleatswâl kring'let in tichte mist
nei it mids fan wer in lange nacht.*

*Sander
Oerterp*

Frysk en Ingelsk (1)

Eric Hoekstra*

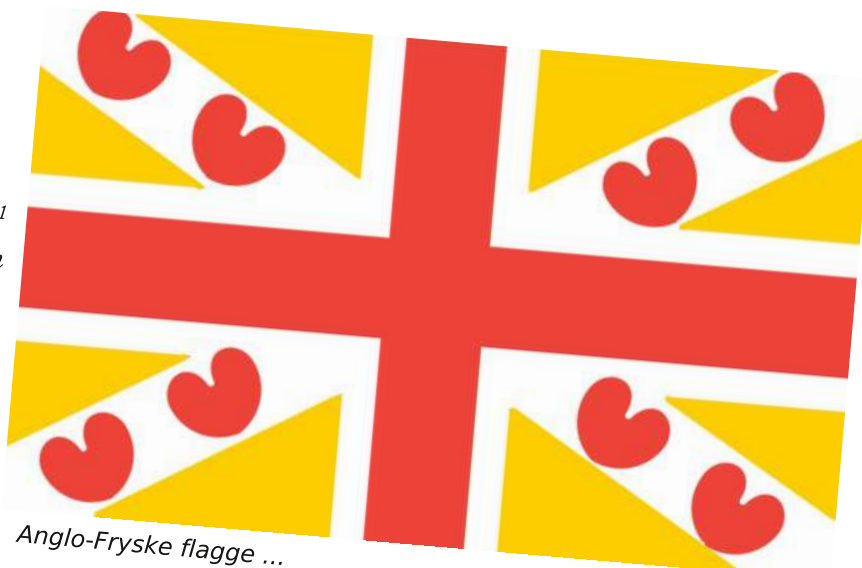
1. Binne Frysk en Ingelsk sustertalen?

Hoe sit dat no mei it Frysk en it Ingelsk.¹ Wittenskippers grûtsje dat it nau besibbe talen binne. Yn alle gefallen hearre Frysk en Ingelsk ta de Westgermaanske taalfamylje. Dy taalfamylje bestiet tsjintwurdich út Frysk, Ingelsk, Nederlânsk en Dútsk, en in nijkommer as Afrikaansk. Rebecca Colleran wol der yn har dissertaasje sels op út dat Frysk en Ingelsk in aparte groep yn de Westgermaanske taalfamylje wie. Dat it sustertalen wiene. Soe dat wier wêze? Binne der feiten dy't dat stypje? Hat it Nijfrysk noch oerienkomsten mei it Moderne Ingelsk? Wannear binne dy talen ûntstien?

It Moderne Ingelske wurdt *sibling* betsjut 'broer of sus'. Yn it Âldingelsk betsjutte it 'famyljelid'. It Fryske *sibbe* hat noch altyd deselde betsjutting as yn it Âlde en Moderne Ingelsk. Doedestiids kaam it yn alle Westgermaanske talen foar.

Tsjintwurdich docht men ek genetysk ûndersyk om de sibskip tusken befolkingsgroepen fêst te stellen. Sa docht bliken dat de Ingelsen genetysk mear besibbe binne oan de Friezen en de Hollanners as oan de lju út Wales of Ierlân. Mar wat wy net witte is oft der ek in spesjale genetyske bân is tusken Fryslân en in spesifike Ingelske regio. Mar der is ek noch gjin genekaart fan Nederlân, om te sjen oft de Friezen nauwer besibbe binne oan de West-Friezen as oan, bygelyks, de Drinten. Fandat is der noch genôch wurk te dwaan. Sok wurk kin bytiden risseltaten opsmite dêr't men fan opsjocht. Troch genetysk ûndersyk is bygelyks oan it ljocht kommen dat de Iislanners likegoed fan 'e Wytsingen (Fikingen) ôfstamme as fan 'e Ieren. Dat komt omdat de Wytsingen op Ierland in skoftke in ryk hân hawwe en doe mei har Ierske froulju nei Iislân ôfset binne, sadwaande.

Hoe komt it dat dy sustertalen, Frysk en Ingelsk, útinoar groeid binne? Wat kinne wy mear fertelle oer

Anglo-Fryske flagge ...

de âlde Friezen en de Angelsaksen (de namme foar de Ingelsen fan lang ferlyn). Yn dizze rige stikjes sille wy wat mear sizze oer Friezen en Ingelsen, har taal en literatuer. Troch nei de taalskiednis te sjen, kinne wy werom reizgje yn ús mienskiplik 'West-Jeropeesk' ferline.

Der hat oars sels ien west dy't in aparte flagge foar de Anglo-Fryske talen útsteld hat.²

¹ Yn dizze *Nij Frisia* stiet it earste haadstikje fan Eric Hoekstra oer 'Frysk en Ingelsk'. Mei-inoar binne der 12 en dy komme yn kommende nûmers op it aljemint:

1. Binne Frysk en Ingelsk sustertalen?
2. Binne Frysk en Ingelsk in aparte taalfamylje?
3. Kinne Friezen en Ingelsken inoar ferstean?
4. Kinne de Friezen Âldingelsk lêze?
5. Hoefolle sprekkers hat it Frysk en it Ingelsk?
6. Prate Friezen Nederlânsk? Sûnt wannear?
7. Is der noch wat fan de Romeinen oerbleaun yn Fryslân?
8. Is der noch wat fan de Romeinen oerbleaun yn 'e Fryske taal?
9. Stamme hjoeddeistige Friezen ôf fan 'e Romeinske Friezen?
10. Binne de Friezen Angelsaksen?
11. Is it Frysk in taalfamylje?
12. Eigenskippen fan 'e Fryske taalfamylje.

² Dy flagge is te finen op:

https://www.reddit.com/r/vexillology/comments/7fkffd/flag_of_the_anglofrisian_languages/

De plaknammen yn de Waadhoeke

Bertus J. Postma

Fan: B.J. Postma
It Bosklân 15
9045 PV Bitgummole
bertusjans@upcmail.nl

Oan: Kolleezje en Rie fan de Waadhoeke
Harnzerwei 18
8801 PA Frjentsjer

Bitgummole, 30 april 2019

Tige achtber Kolleezje, rju achtbere Rie,

1. Wurd foarôf. Sûnt de tachtiger jierren stribje se op it Provinsjehûs al nei *lykwear-digens* en *lykberjochting* fan beide grutte talen, fan Frysk en Hollânsk. As it ienris sa fier is, giet it fierdersoan ta op lykweardi-gens en lykberjochting fan mînsken fan beide grutte taalgroepen, fan Friezen en Hollanners.

Lang ferlyn hiene wy, hiele Fryslân oer, ús eigen, oar-spronklike Fryske doarpsnammen. Op in stuit waarden dy ús ûtnadere. No dogge wy al mear as tritich jier war om se werom te krijen. En dat keallet swier: wa't se ús ôfpakt hawwe dy lieken se net wer misse te wollen, net iens roalje te wollen oan harres. En wat de wrâld dêrfan tinkt?

2. Yn novimbermoanne fan 2017 holden minister Plasterk, ús kommissaris Brok en de boargemasters frou Liemburg, Krol, Piersma en Van Zuijlen gear-komste oer de, doe kommende, fúzje. Dêr rôle de 'Bestjoerlike oerienkomst Frysk taalbelied' út. En dêr stie yn dat:

- a. mei in ambisjeus taalbelied alle boargers der op dat mêd op foarútgean soene en
- b. de *Waadhoeke* en Provinsje yn mienskiplik oerlis proefprojekten opstelle en útfiere soene om de posysje fan it Frysk yn de nije gemeente te ferbetterjen.

In foarbyld fan in ferbetterpunt: de eigen, Fryske en Biltse, doarpsnammen as de offisjele nammen foar de

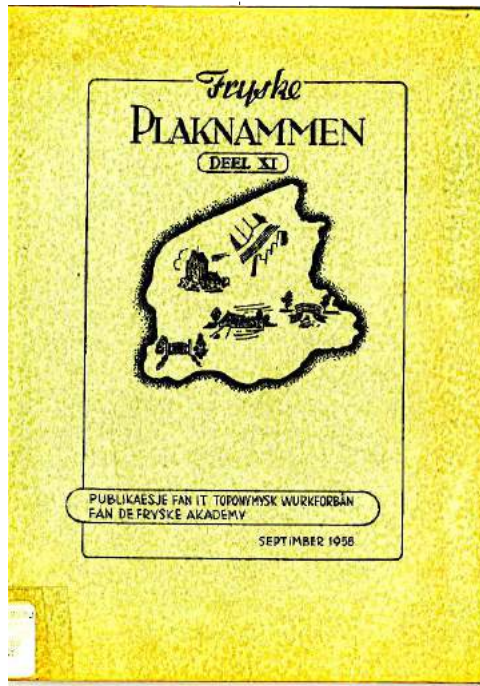
Hollânske yn it plak. Oan de Fryske Easterbierrumer Feart leit dan it Fryske Easterbierrum – sa't it heart – en treffe de Biltstkalige Kaaifaart, Ouwe Faart en Ouwe Rij inoar yn it Biltse Ouwe-Syl – sa't it heart. En yn de Fryske gemeente de *Waadhoeke* past by it Fryske Wjelsryp it Fryske Hjerbeam helte better as it Hollânske Herbaijum. 'Ien taal hawwe wy krige en dy is ta alles genôch' (Eeltsje Boates Folkertsma, *Toer en Tsjerke*).

3. Oan de Twibaksmerk diene de Steaten harres: yn 1994 joegen se ús ús eigen lâns-namme 'Fryslân' werom en yn 2006 stimden se ienriedich foar de mear as tûzen eigentalige, Biltse, Stellingwarver en Fryske, nammen fan fearten en sleatten, marren en puollen.

4. Yn Straatsboarch hat de Rie fan Jerope syn thú. Út de ynliding fan syn 'Hânfêst foar streektalen of talen fan minderheden' (1992): *de beskerming fan sokke talen draacht by oan bewar en ûntwikkeling fan de kulturele rykdom en tradysjes fan Jerope*. Fan de kreative stavering fan de toponimen yn it Frysk en 't Biltse krije beide talen al wat beskerming (kêst 10, lid 2 g). De wetternammen binne al krekt stavere, sa'n 20 doarpsnammen noch net.

5. Alhiel yn New York bekroadzje de FN (*Feriene Naasjes*) har oer de talen fan de oarspronklike bewen-ners fan in lân, in streek ('indigenous peoples'), dy't it sa swier te ferduorjen hawwe en 'te meitsjen krije mei assimilaasje, frjemdtalich ûnderwiis, earmoed, analfabetisme en oare foarmen fan diskriminaasje en oantaasting fan har minskerjochten'.¹ De FN hawwe 2019 útroppen ta it ynternasjonale jier fan sokke talen (de *Bildtse Post*, 30 jannewaris 2019). Se wolle dy talen bewarje, nij libben ynblaze en foarút helpe. It driuwt, sizze se yn New York: se beseffe dêre, dat it tal fan sokke talen – mear as de helte fan alle, krapoan 7000, talen yn 'e wrâld – hurd ('at an alarming rate') minderet. Har boadskip is: aveseanje ('urgent action'). Foar de ierdrykskundige nammen hawwe de FN in ploech saakkundigen, dy't steld hat dat plaknammen in stik 'ymmaterieel kultureel erfgoed binne en yn dy

*Fryske plaknammen,
in rjocht en needsaaklikheid ...*

kwalityt beskermme wurde moatte' (*It Beaken* 2008, nû. 1/2).

6. Om sa'n 20 doarpen de eigen, Fryske en Biltske, nammen werom te jaan, moatte jim ta de knip. Mar jim treffe it noch dat de oare 20 doarpen hárres ynder-tiid yn Menaam, Frjentsjer en Wommels al krige hawwe. Jim treffe it noch dat – oars as yn *De Fryske Marren* okkerjiers – de kombuorden om 'e namme fan de gemeente net ferfongen hoege te wurden. It is oan nije buorden ta as de besteande ynein binne of by it nijjierstôgjen weireitsje. Earder lei der oan de Twibaksmerk € 20.000 klear foar in gemeente dy't syn boargers oan har eigen doarpsnammen holpen hie. Dat, as de wethâldster de deputearre De Rouwe ris freonlik oansjocht ... Koartsein, de *Waadhoeke* sit foar heal jild op 'e earste rang.

7. It mei in wûnder achte wurde dat, tsjin alle ferdrukking yn, ús eigen doarpsnammen út de eardere gemeenten Frjentsjerteradiel en 't Bilt bewarre bleaun binne yn it deistich praat en nóch net yn it ferjit rekke. De stêd haw ik bûten myn skriuwen holden. Frjentsjer

¹ Alderslimst: Joaden rekken yn de seisde iuw foar Kr. twaris yn ballingskip; de Armeenske folkemoard yn 1915; de Krim-Tataren band nei Oezbekistan en oanswettende lannen yn maaie 1944. En út *Trouw* fan 22 maart 2018: de folkemoard op 'e Yndianen yn Noard-Amearika, fan 12 miljoen yn 1500 nei in pear hûnderttûzen yn 1900. Noch alle moannen wurdt in yndianetaal wei.

moat mar moai 'Franeker' bliuwe.

Yn ien fan de foarpetearen mei de measte riedsfraksjes wie de frage, hoe't it mei de strjitnammen yn de doarpen soe. De koartste klap is, betocht ik thús, dat de hiele bringst fan Fryske en Biltske doarps- en strjitnammen yn ien kear ôfhannele wurdt. Jim hawwe ferline jier goed buorke, dat om 'e sinten hoecht it fan 't jier net oer te gean (*LC*, 26 april 2019).

8. Ik pleitsje foar offisjele Fryske doarpsnammen yn it eardere Frjentsjerteradiel en lyksa foar offisjele Biltske doarpsnammen op it Bilt, yn it plak fan de besteande Hollânske nammen. Jim hawwe it yn 'e macht om dat te beävesearjen en dêrmei in stap te setten op 'e wei nei lykberjochting fan beide talen (plus it Biltsk) en, fierderop, nei lykberjochting fan mýnsken fan beide grutte taalgroepen.

It soe beskamsum wêze as Fryslân yn Ljouwert, Jerope yn Straatsboarch en de hiele wrâld yn New York wól oan de nammeferbettering fan sa'n 20 doarpen wolle soene, mar de *Waadhoeke* yn Frjentsjer krekt nét. As it jim in eare is om minsken rjocht te dwaan, dóch dan rjocht!

Bitgummoolster achtinge,
Bertus Jans Postma

Wy litte ús lân der ek net ûnderstrûpe

Yn de dokumintêre No More Boys and Girls besiket dr. Javid Abdelmoneim út te finen hoe't in klasse bern fan sân jier âld op de legere skoalle Lanesend op the Isle of Wight oars begjint te tinken as hja net mear troch in blauwe of rôze bril hoege te sjen.

Te Gast*

Geklaag bij Warns helpt het Fries niet, skriuwt Rimmer Mulder (LC, 19 oktober 2018).

Doe't Rimmer Mulder yn syn *Te Gast* fan 5 oktober stelde dat wy mar gau mei de Warnsбетinking ophâlde moasten om't de Friezen sa al lokkich genôch wiene, skreau ik dat in бетinking ynspiraasje jaan kin om te striden foar in wrâld mei minder as 85 persint fan de Friezen as analfabeet yn harren eigen taal (*Te Gast*, 13 oktober 2018) en dat sy sûnder taalûnderdrukking noch lokkiger wêze kinne.

No skriuwt Mulder (*Te Gast*, 19 oktober 2018) dat der frijdom fan ûnderwiis is; dat de âlden harren net (massaal) drok meitsje oer dat strieminne ûnderwiis en dat wy der mar gau mei ophâlde moatte om dêroer te kleien, want it is in natuerlik proses.

Dat it in natuerlik proses is, is gjin reden om it derby te litten. Wy litte ús lân der ek net ûnderstrûpe om't de seespegelstiging no ienris in natuerlik proses is.

Wy soene, neffens Mulder, leauwe dat der in Hollânsk plan efter sit, mar dat hat er sels betocht. Is dat no gekoanstekkerij? De Hollânsktalige elite hat net it doel om ús te diskriminearjen; hja wolle ús krekt ferheffe ta harren eigen nivo troch it oanlearen fan in echte kultuertaal en ús efterlike provinsjale kultuerke yn te ruiljen foar de keunst mei in grutte K. Hja besjogge, lykas in soad Friezen en de LC, de Hollânske taaldominânsje as in fêststeand feit, as part fan de spulregels foar it sosjaal ferkear, dy't net feroare wurde kinne. It komt derop del dat it Frysk mar in dom

boeretaaltsje fûn wurdt en har sprekkers sneue minderwaardige lju.

Om bern it fertriet fan it tebekstellen te besparjen, bringe in soad Fryske âlden harren bern yn it Hollânsk op en berôvje se de bern dêrmei fan de emoasje en de waarmte fan de memmetaal. Wiswier in ferearming. Sels pjutten wolle net sneu wêze en begjinne dêrom tsjin heit en mem Hollânsk te praten, wylst dy harren krekt Frysktalich grutbringe woene. Neffens ûndersiken dêr't Sytske de Boer fan it Sintrum foar Frysktalige Berne-Opfang oan referearre by in gearkomste fan de provinsjale Steatekommisje (LC, 18 oktober 2018), docht 20 persint fan de bern dat.

Mei Mulder soe men tinke kinne dat dy bern en dy âlden tûk binne, mar dat is in fersin, want mei harren kar foar it Hollânsk fersterkje hja krekt harren gefoel fan minderweardigens, befêstigje dat ek tsjinoer oaren en binne sa úteinlik noch minder út as de jingen dy't de rêch rjocht hâlde en net bûge foar de Hollânske taalmacht.

Der kin lykwols wol wat oan dien wurde. Mei de bestriding fan diskriminaasje op grûn fan ras en slachte binne der yn it ûnderwiis effektive metoaden ûntwikkele. Bygelyks troch it spyljen fan rollespullen kinne bern leare hoe't it is om sels de negative gefolgen te ûnderfinen fan de eigen foaroardielen. Dat kin mei de Hollânsk-Fryske taaldiskriminaasje likegoed.

Piter Dykstra, Mitselwier

** Earder ferskynd yn: LC, 26-10-2018; der binne wat lytse ferdúdlikings oanbrocht.*

It is mei sizzen net te dwaan (I)

Tom Dykstra*

Ûndersyk by de rûs

Opfallend hoefolle ûndersyksrapporten oft der de lêste tiid oer it Frysk ferskine. Fan mids 2017 oant novimber 2018 binne dat al trije en allegear **net al te posityf**. It earste giet oer de posysje fan de taal yn eigen taalgebiet, dêrnei in rapport oer mooglike gefolgen foar it Frysk by weryndielings en as lêste it wiidweidige It is mei sizzen net te dwaan. Rapport Taalplan Frysk, in ynventarisasje fan it (fak) Frysk yn primêr en fuortset ûnderwiis, presintearre op 20 septimber 2018.

Wat it ûnderwiis oanbelanget soe it no foar de hân lizze om alle enerzjy te stekken yn it ûntwikkeljen fan belied om de konstataarre efterstân yn te heljen. Neat is lykwols minder wier. De provinsje komt net fierder as dat dy de skoallen oant 2030 (mear) tiid jout, wylst de basisskoallen dêr al 37 jier de tiid foar hân hawwe. Ryksynspekteur Deelstra beheint har by it oanbieden fan it *Rapport Taalplan Frysk* ta it takom jier útfiere sille fan in nij en hast *identyk* tema-ûndersyk oer de posysje fan it Frysk lykas dat fan it *Rapport Taalplan Frysk*. Folle nije ynformaasje sil dat net opsmite, mar it jout oan dat de ynspeksje syn tafersjochtaak wer fuortsette sil. Dochs bekrûpt jin sterk it gefoel dat it as aliby brûkt wurdt om mar gjin emanispearjend belied fiere te hoegen. Dy oanpak past dan skoan yn de lange tradysje fan it útstellen en fertraagjen fan goed Frysk ûnderwiisbelied, wylst elts hjoedde-dei begripe kin dat de posysje fan it Frysk dat net ferneare kin. Oer dy behyplike taal- en ûnderwiissituasje yn ús provinsje earst it neikommende.¹

De aktuele taalsituaasje

Yn juny 2017 komt de Fryske Akademy mei it taalsosjologysk survey *Taal yn Fryslân, de folgjende generaasje*. Dat ûndersyk hie twa foargongers (1984 en 1995) mei dêrfoar yn 1969 it ûndersyk fan Lieuwe Pietersen. Der is sûnt 1967 sprake fan in stadige delgong fan behearsking en brûken fan it Frysk.

¹ Tom Dykstra hat yn de earste helte fan 2019 ûnder deselde titel fiif artikels skreaun foar *It Nij* fan de Ried fan de Fryske Beweging.

It is mei sizzen net te dwaan (Rapport Taalplan Frysk, 2018).

Taal yn Fryslân (2017):

Ûndersiken:	1969 (Pietersen)	1984	1995	2017
Frysk as thústaal (%)	71%	56%	55%	49%

Hoewol't de status (it oansjen) fan it Frysk grutter liket te wurden, nimt it persintaazje lju mei it Frysk as earste taal stadich ôf en is no ûnder de 50% kommen. Yn in heale iuw is it tal Fryskpraters-fan-hûs-út goed 20 prosintpunt leger – dat is in ôfname fan sawat 29%. As dat sa trochgiet, dan kin men op de fingerseinen wol neitelle dat by wer sa'n hifking wy in heale iuw letter op in punt oankommen binne, dêr't de bekende Amerikaanske taalsosjolog A.J. Fishman fan sei dat der dan gjin wei werom mear is. Mar wa makket him dêr no drok oer mei sa'n 'moai' persintaazje fan hast 50%? It moat jin fernuverje dat de *Friesland Post* by sa'n persintaazje (49%) noch yn it novimber-nûmer fan 2018 konkludearret: 'De Friese taal blijft het goed doen.' Nederlân soe lykwols te lyts wêze as sa'n persintaazje by it Hollânsk neamd wurde soe. Sa hie in tal jierren lyn kommissaris fan 'e Keningin Ed Nijpels der wol 'in fiadukt' (jildbedrach) foar oer om

Tom Dykstra (rjochts) langet op 18-07-2018 it earste eksimplaar fan syn 'Makabere dûns' oer oan Freddy Weima (lofts), lid fan it advysorgaan DINGtiid (foto: Anne Tsjerk Popkema, bestjoersadviseur DINGtiid).

te soargjen dat skoallen mei in taalefterstân yn it Hollânsk gau wer goed prestearje soene. In efterstân dy't net te ferlykjen is mei it folle slimmere analfabetisme yn it Frysk. De oanbelangjende skoallen krigen lykwols út 'e gauwens jild út it projekt *Boppeslach* en de ynspeksje siet der boppe-op.

Undersikers as Klinkenberg c.s. (Fryske Akademy) konkludearje yn harren taalsurvey fan 2017 dat sawol Frysktaligen as net-Frysktaligen it Frysk wól in echte taal fine, dy't ek yn alle iepenbiere domeinen brûkt wurde mei, mar dat yn de omgong almeast **fatsoen** de noarm wurdt. It is it dilemma fan it brûke wollen fan de eigen taal, mar jin dochs mar ferbrekke om net it ferwyrt te krijen dêrmei oarstaligen út te sluten. Troch sûnder euvelmoed Frysk te praten, kin men maklik it ferwyrt krije fan 'ûnbeskaafd' of 'net tolerant hâlden en dragen'. Blykber is it Frysk gauris net akseptabel yn de kommunikaasje en jildt meartaligens *allinnich* foar de Friezen. Fan *lykweardigens* en *lykberjochting* is sadwaande gjin sprake mear en de wei leit dan iepen foar ientalich Hollânsk mei hieltyd mear romte foar it Ingelsk. Dêr wreekt him dat yn it Fryske ûnderwiis – op in tal goede skoallen nei – de ferplichting (primêr ûnderwiis yn 1980 en fuortset ûnderwiis yn 1993) om Frysk te jaan, net echt serieuus nommen is en dat it Ryk (ynspeksje) dat likemin dien hat. Sa jouwe guon skoallen yn it *Rapport Taalplan Frysk 2018* sels oan dat de ynspeksje harren advisearre hie om net of minder oan

it Frysk te dwaan om foar te kommen dat se in 'swakke' skoalle waarden. De frijkommen tiid koe better bestege wurde oan Nederlânske taal en rekkenjen; fakken dy't wól (!) binnen de ynspeksjekaders falle (s. 55).

De aktuele ûnderwiissituaasje

De ûnderwiisynspeksje rapportearret sûnt de ferplichting om de safolle tiid yn in tal *ynventarisearjende* tema-ûndersiken oer de posysje fan it ûnderwiis yn it Frysk yn basis- en fuortset ûnderwiis. Mei help fan fragelisten, petearen en it bywenjen fan lessen wurdt oan de hân fan in stikmannich kritearia in algemien byld sketst fan it plak fan ús taal yn it Fryske ûnderwiis. Alle rapporten binne – mei lokkich ek noch positive útsûnderings – nê't te sprekken oer de kwaliteit fan it ûnderwiis yn it Frysk op 'e skoallen. Foar de oanbelangjende skoallen hie dat lykwols alhiel gjin konsekwinsjes, want de oanbefellings wiene rjochte oan de polityk en de ferantwurdlike bestjoeren en skoallieders. De provinsje Fryslân waard dêrby gauris in regyfunksje tatocht, mar dy hie yn de tiid foarôfgeand oan 2014 eins allinnich de taak om skoallen op oanfraach *ûntbeffing* te jaan.

In protte **aktuele** ynformaasje jout it yn opdracht fan de provinsje Fryslân yn 2018 publisearre *Rapport Taalplan Frysk*. De ûndersikers fan NHL Stenden Hegeskoalle komme ta deselde konklúzje as dy yn eardere ynspeksjeferslaggen: in 70% fan de skoallen hat de kearndoelen nê't of mar foar in part yn harren programma yntegrearre. Der is noch in protte mis en mei de titel *It is mei sizzen net te dwaan* jout it rapport noch altiten it (te) frijbljuwend omgean mei it Frysk oan (s. 236).

It probleem mei de formele ûnderwiiskundige fêststelling fan de begjinsituaasje fan de skoalle (de sa-neamde 0-mjitting) is neffens it *Taalplan Frysk*, dat direksje en ûnderwiiskrêften dy stân fan saken oangeande it Frysk ek fierhinne as *einsituaasje* sjogge. As skoallen sûnder in dúdlike ymplemintasjefoarm oant 2030 noch de tiid jûn wurdt om alle ferplichte kearndoelen yn it skoalprogramma oan te bieden, dan kin dat harren derta ferliede om soks foarearst noch mar net te besykjen. Dêrtroch wurdt it ekstra dreech om it Frysk as in 'gewoan' fak te sjen en sa ek te behanneljen. 'Normaal' is lykwols dat allinnich de oerheid it wetlik plak fan in fak fêststeld (algemien belang) en dat de skoalle him rêdt mei in serieuze en ferantwurde pedagogysk-didaktyske útfiering.

Is de tebekgong fan it Frysk in ‘natuerlik’ proses?

Minsken dy’t net folle op hawwe mei positive aksje foar it Frysk, sjogge dy delgong as in net te kearen *natuerlik* proses. Dy lizze gauris de skuld by de Friezen, want dy soene harren taal ommers sels ek fleane litte. Der wurdt dan op wiisd dat wy langer yn in wrâld libje fan tanimmende migraasje en globalisaasje; dat proses soe in soarte fan in *natuerwet* wêze mei net te kearen effekten. It boppeneamde taalsosjologyske ûndersyk (survey 2017) jout ek oanlieding om sa te tinken. De ûndersikers konstatearje dat Frysktaligen harren wat langer wat mear as Nederlanner sjogge, har minder Frysk fiele en meartalich binne.

Sa op it earste gesicht lykje sokke ‘profeten’ gelyk te hawwen. It konstatearre ferlies oan *taalmacht* liket ûnder ynfloed fan feroarjende maatskiplike omstannichheden hast fansels te gean, sa’t wetter by froast befrist. Mar dy tebekgong hat *politike oarsaken*. De steatspolityk fan de ôfrûne twahûndert jier om de bern it *Algemeen Beschaafd Nederlands* (ABN) op te lizzen en tagelyk it brûken fan it Frysk op de measte taaldomeinen tsjin te gean is noch altyd aktueel. Yn stee fan mei in *natuerlik* proses hawwe wy te krijen mei in bewust belied fan maatskiplike efterstelling fan it Frysk op grûn fan de sintralistyske, steatsnasjonalistyske ideology fan ‘ien lân, ien folk, ien taal (= ‘Nederlands’). Dan helpt it net folle dat it Frysk ûnderwiens erkenning krige hat as twadde rykstaal. Regeljouwing foar it Frysk moat by de Hollânske helsdoarren weiskuord wurde en wat der fêstlein is, wurdt net of amper útfierd. Dat belied stiet heaks op it tinken oer iepen mienskip, demokratysk rjocht op eigen taal en de rykdom fan kultureel ferskaat. Yn it boppeneamde ûndersyk (survey) jouwe Frysktalige respondenten ek oan dat hja graach mear Fryske les yn harren skoaljierren hawwe wollen hiene en – as hja al Frysk krigen – dat it te min wie. Dat is harren bewust en stelselmjittich ûntkeard.

In fisieuze sirkel

It is dus te maklik en ideologysk fertocht om de kwetsbere posysje fan it Frysk de Frysktaligen as eigen skuld yn ‘e skuon te skowen. De ynkommen oarstaligen en ús oerheden kinne harren de hannen likemin yn ûnskuld waskje as it giet om ferantwurdlikheid foar it ûnderwiis yn it Frysk, it frij brûken fan de taal en it Frysk as funksje-eask. Oarsaak en gefolch wurde yn sok ‘naturalistysk’ tinken omdraaid troch de *taal- en kultuerpolitike regeljouwing* as ferklearringsfaktoaren bûten beskôging te litten. As Frysktaligen harren noch

Drs. Th. Dykstra, *Makabere dûns om de kearndoelen Frysk hinne*. In oersjoch fan hoe’t polityk (oerheid) en skoallen omgeane mei de kearndoelen Frysk foar it basisûnderwiis yn it tiidrek 1993-2017 (*Itens, desimber 2017, útjûn yn eigen behear, 71 siden*).

altiten net skriftlik yn it Frysk uterje kinne, dan is dat in gefolch fan de ferfrjemdzjende en ûnderdrukkende taalpolitike situaasje. Op in lyts tal skoallen nei hawwe bern dêrtroch de kâns net krigen om it lêzen en skriuwen yn harren taal te learen. Der is neat ‘natuerliks’ oan it fan boppen opleine iensidich Hollânsktalich ûnderwiis yn ús Frysk taalgebiet. Dat benammen is de *oarsaak* fan ûntbrekkende feardichheden yn de (eigen) taal en gjin gefolch fan in ymmanint wetmjittich proses. Sadwaande ûntstiet der maklik in fisieuze sirkel: skoallen negearje it ferplichte ûnderwiis yn it Frysk, omdat de taal yn it (offisjele) maatskiplik ferkear net folle brûkt wurdt en fereaske is, wylst tagelyk ôfsjoen wurdt fan it brûken fan it Frysk yn de mûnlinge en skriftlike kommunikaasje, omdat de brûkers de nedige feardichheden yn it Frysk op skoalle net leard hawwe. Dat is dan ek de oarsaak en de reden wêrom’t bygelyks de beide provinsjale deiblêden it Frysk net as earste taal brûke. It trochbrekken fan dy fisieuze sirkel troch ferplichte ûnderwiis yn it Frysk is dus in needsaaklike emansipaasjemaatregel foar de ta-komst fan ús Fryske en Frysktalige mienskip.

De kearndoelen Frysk as stroffelstien

As yn de tachtiger jierren it Frysk in ferplichte fak yn it basisûnderwiis wurdt en ek as fiertaal yn alle klassen tastien is, liek dat in geweldige stap foarút foar it Frysk. Grut feest yn de Ljouwerter Harmonie mei as tema: *It mei no yn dyn eigen taal!* Tenei soe it Frysk in gewoan fak wêze, lykas alle oare fakken en de ferwachting wie dat nei in pear jier de skoallen wol op de nije situaasje ynspile wêze soene. In dúdlik ynfieringsplan (ymplemintaasje-stratezjy) wurdt net iens nedich achte.

Yn 1993 wurdt it Frysk ek in ferplichte fak yn de ûn-
LXVIII-2-23

derbou fan it *fuortset ûnderwiis* ynfierd, tagelyk mei de *basisfoarming (ûnderbou)*. Yn de *begere* learjierren kûn it fak ek in plak yn it programma krije en is it Frysk tastien as ynstruksjetaal by de lessen. As eksamenfak is it Frysk nêr ferplichte, mar kin it oanbean en *keazen* wurde. *Fakultatyf* dus en dêrtroch ôfhinklik fan de hâlding fan de direksje. Fan in stevige trochgeande learline is yn it fuortset ûnderwiis gjin sprake. Yn 2018 hawwe dêrtroch mar sa'n 150 learlingen meidien oan it eineksamen Frysk, wylst foar it Hollânsk en it Ingelsk in eineksamen foar de learlingen wêl ferplichte is.

Yn 1993 binne foar it basisûnderwiis en yn 2006 foar de ûnderbou fan it fuortset ûnderwiis *ferplichte* 'kearndoelen Frysk' ynfierd. De bedoeling fan kearndoelen is om te soargjen foar in *mienskiplik minimumoanbod* foar it fak. Yn it basisûnderwiis ûntstiet lykwols diskusje oer de ynterpretaasje fan de kearndoelen Frysk en bliuwt it ûndúdlik hoe't dêrmei omgien wurde moat mei it each op de *ferskillen* tusken de learlingen: is **de skoalle** ferplichte om dy doelen *op syn minst yn syn programma op te nimmen* of moatte **alle bern** dy doelen ek *helje* yn groep 8? It earste is de bedoeling, omdat dan sawol de Frysktalige as de net-Frysktalige bern de kans krije om '*safier mooglik*' te kommen. Der moat rekken holden wurde mei harren mooglikheden. Foar gjin inkeld fak binne de kearndoelen *prestaasje*-easken yn dy sin dat **alle** bern dy op it heechste nivo *helje* moatte, ek as se dêr net ta by steat binne.

Al rillegau wurdt dúdlik dat it foar de skoalle *oanbodsfersplichtings* binne, mar dan is it kwea al oanrjochte en wurdt der – benammen yn de gruttere plakken – fan útgien dat de measte kearndoelen foar de learlingen *net te heljen* binne en dat de skoalle him dêr dan ek net drok om hoecht te meitsjen. As om 2003 hinne lanlik de kearndoelen foar it basisûnderwiis op 'en nij tsjin it ljocht holden wurde, wurde dy foar it Frysk ûnder druk fan basisskoallen yn de gruttere plakken yn nivo ferlege. De eardere ynhâldlike *spiegel* (deselde omskriuwing) oan dy foar it Hollânsk wurdt loslitten mei goedfinen fan Provinsjale Steaten en dêrmei wurdt de *lykweardigens* en *lykberjochting* fan beide talen ûnderstek dien. De ferantwurdlike deputearre wie fan betinken, dat **minder hege easken** foar it Frysk de skoallen motivearje soene om **better (!) Frysk ûnderwiis** te jaan. Neffens de lettere ûndersiken is dy ferwachting alhiel net útkommen. Boppedat wie dy yngreep ek net stimulearjend foar in 'fanselsprekkend plak fan it Frysk', dêr't de provinsje yn dy tiid beliedsmjittich op ta woe.

Desintralisaasje fan it foech foar it Frysk

Yn 2009 wurdt de saneamde 'kommisje-Hoekstra' ynstallearre. Dy moast neigean oft, en sa ja, yn hoefer't de taak foar en it foech oer it Frysk fan it Ryk nei de Provinsje oerhevele wurde koe. Dat stribjen is doe yn bewegingsrûnten ynearsten posityf ûntfongen. My heucht noch goed in earste gearkomste mei fertsjintwurdigers út de ûnderwiiswrêld yn it stedhûs fan Dokkum. Yn dat plak omdat boargemaster Waanders fan Dongeradiel it *iennichste* (!) kommisjelid út Fryslân wie. Yn 2010 advisearre de komisje – op de tsjinstim fan de fertsjintwurdiger fan it ministearje fan ûnderwiis nei – it neikommende foar it ûnderwiis yn it Frysk:

1. de oerdracht fan it foech giet fan it Ryk nei de Provinsje mei as betingsten: a. **draachflak** foar it Frysk yn it ûnderwiis; b. in balâns yn it ûnderwiisoanbod en c. it ûntwerp foar advys foarlizze oan de minister fan ûnderwiis;
2. neist *folle* no ek *parsjele* ûntheffing mooglik meitsje foar ûnderdielen fan mûnling of skriftlik ûnderwiis yn it Frysk.

Op it earste gesicht liek dat lêste net sa min. Foar skoallen mei in positive ambysje foar it Frysk sille de neamde betingsten gjin probleem wêze. Mar misbrûk lei op 'e loer as om hokfoar reden dan ek negative opfettings en ideologyen in rol begjinne te spyljen. Boppedat wurdt sa'n konstruksje foar gjin inkeld oar fak tapast. It eardere *Consultatief Orgaan* (CO) – de advisearjende foargonger fan it hjoeddeiske *DINGtiid* – is mei rjocht prinsipiël tsjin it boppeneamde draachflakbetingst, omdat sa'n eask yn striid is mei de skieding fan de machten. Yn dit gefal fan de ferantwurdlikheid as *wetjouwer* en fan de útfierende organisaasje (de *skoalle*). ûnderwiis yn it Frysk is neffens it CO in rjocht fan de Fryske mienskip en mei net ôfhinklik wêze fan de ynstimming fan in ûnderdiel, yn dit gefal dus fan de skoallen. Dy soene allinnich sa goed mooglik holpen wurde moatte by de útfiering. It kabinet naam it advys fan de komisje-Hoekstra lykwols dochs oer en skerpe de beheinende betingsten oan ûnder ynfloed fan it ûnderwiisministearje en de lûden út de *PO-Raad* (de belangeferiening fan skoalbestjoeren foar it primêr ûnderwiis). De skoalmanagers wiene nammentlik fan betinken dat it yn it ûnderwiis om 'kwaliteit' gean moast ynstee fan om mear ûnderwiis yn it Frysk. Hja wiene benaud foar in (te) Frysksinnich provinsjebestjoer en soene graach allinnich mei Haachske regeljouwing te krijen hawwe. De útkomsten fan in yn 2008 útbrocht ûndersyk nei de resultaten fan it projekt '*Trijetalige skoalle yn Frys-*

lân' (Van Ruijven & Ytsma), dat de learlingen op de trijetalige skoallen better prestearje by 'Nederlandse' taal, Ingelsk en Frysk, skine gjin rol spile te hawwen. De wenstige neo-liberale mjit- en ôfrekkenpratyk op grûn fan de toetsskoares foar taal (Nederlânske taal) en rekkenjen hat dêr faaks in grutte rol yn spile.

Wetlike oanpassingen foar it Frysk (2014)

Wat as in ferbettering foar it ûnderwiis yn it Frysk bedoeld wie, bliek yn de praktyk in rare tebeksetter. De troch de kommisje-Hoekstra betochte útstellen, oanfolle mei in stikmannich ekstra 'befeiligjende maatregels', wurde yn de Twadde Keamer oannommen. De oannommen en noch altiten jildende regeling foar basis- en fuortset ûnderwiis komt der sa út te sjen:

(1) oangeande **ûntheffing**: Deputearre Steaten kinne skoallen neist folsleine tenei ek *parsjele* ûntheffing jaan op grûn fan in yn oerlis mei it ûnderwiisfjild fêst te stellen *Beleidsregel*;

(2) in **oardering kearndoelen**: Provinsjale Steaten krije as taak in *oardering kearndoelen Frysk* fêst te stellen nei oerlis mei it ûnderwiisfjild. Dy oardering hat de *goedkarring* fan it ministearje fan O&W nedich en by ferskil fan miening wurdt de lanlike *ûnderwiisried* om advys frege. Foar dy goedkarring moatte Deputearre Steaten oantoane dat der genôch **draachflak** yn it ûnderwiisfjild foar bestiet en dat de kearndoelen Frysk net mear **ynspannings** fan skoallen freegje as rjochtfeardige is. As de kearndoelen lykwols gjin omtinken jouwe oan it passyf en aktyf mûnling en skriftlik behearskjen fan it Frysk en it ûntwikkeljen fan in positive hâlding foar it Frysk oer, dan hoecht fan de minister gjin goedkarring ferwachte te wurden

In 'Fryske' maitiid?

It is sa klear as in klûntsje dat de nije regeljouwing fan 2014 foar it Frysk yn it ûnderwiis – presintearre as in ferbettering – yn de realiteit in **stap efterút** betsjut troch de stelde betingsten. De Ryksoerheid fertrout de Provinsje dy nije taak eins net goed ta en wol de eiferantwurdlikens hâlde. Dat ropt de fraach op oft it provinsjebestjoer tefreden west hat mei de nije regeljouwing. It troch de Provinsje hantearre biedwurd fan *'kearndoelen op maat'* kin maklik yn striid komme mei wat kearndoelen wêzentlik binne, nammentlik in *ferplichte minimum* oanbod. De provinsjale útspraak dat de easken no *minder twingend* wêze sille, wiist yn in folslein ferkearde rjochting. De ferplichting is in demokratysk fêststeld 'algemien belang' en soks as minder twingend te sjen, docht de Fryske mienskip gjin rjocht. Yn syn kommentaar op it konsept-wetsútstel hie de Ried fan Steat (RfS) al opmurken dat net de

ferbettering fan it ûnderwiis yn it Frysk sintraal stie, mar dat de klam lei op it desintralisaasje-proses sels. Krityk is der ek op de *draachflak*-konstruksje. Sa mient de ûnderwiisynspeksje yn 2010 bygelyks dat der te min draachflak by skoalbestjoeren bestiet, mar de RfS wiist derop dat de ynspeksje allinnich direkteuren befrege hat en gjin ûndersyk útfierd hat ûnder de befolking of by it provinsjebestjoer. It ynspeksjerapport fan 2006 jout noch oan dat skoaldireksjes it belang fan de âlden by it Frysk ûnderskatte: de direkteuren tochten dat mar 34% fan de âlden belang by ûnderwiis yn it Frysk hawwe, wylst de ynspeksje op sa'n 70% kaam.

Konklúzje

Myn konklúzje is dat it Ryk winliken gjin foarstanner is fan desintralisaasje fan foech foar it Frysk yn it ûnderwiis nei de Provinsje. Om de skyn fan wól op te hâlden, past it Ryk in 'verdeel-en-heers-tactiek' ta: de Provinsje kriget allinnich de regy oer it fêststellen fan de kearndoelen Frysk en it útwreide ûntheffingsbelied en de skoalbestjoeren krije yn it wetlik ferplichte oerlis de kâns om foar it (fak) Frysk sels te beslissen yn hoe-fier oft hja dat ûnderwiis op harren skoalle tastane. Sûnder mis in 'masterlike' slûchslimme set om de hannen yn ûnskuld waskje te kinnen as it mei it ûnderwiis yn it Frysk (wer) net goed komt. Slûchslim, want wa is no tsjin 'draachflak'? It kabinet wist lykwols mar al te goed dat de PO-Raad tsjin desintralisaasje wie.

It oerheidsbelied foar it Frysk sjit slim tekoart!

* *Drs. Tom Dykstra (Eksmoarre, 1942) is âld-dosint pedagogyk oan pabû's ('De Him', Snits; 'Stenden', Ljouwert) en fierwei de grutste helte fan syn libben warber yn ûnderskate Fryske-Bewegingsfermiddens lykas de Stifting Slach by Warns (waarnimmend foarsitter), de Feriening Frysk ûnderwiis [FFU] (foarsitter), de BoargerAksjegroep Sis Tsiis en it ûnderwiisfûns foar de Fryske Taal (foarsitter).*

Wurk: Drs. Th. Dykstra, **Makabere dûns om de kearndoelen Frysk hinne**. In oersjoch fan hoe't polityk (oerheid) en skoallen omgeane mei de kearndoelen Frysk foar it basisûnderwiis yn it tiidrek 1993-2017 (Itens, desimber 2017, útjûn yn eigen bekear). Ek oan te klikken op www.ffu-frl.eu, **Aktiviteiten & Brieven**, 24-08-2018 of: <http://ffu-frl.eu/PDF/Makabere.duns.ferzje.2-180827.compressed.pdf> en <http://ffu-frl.eu/PDF/180824.def.brief.oan.PS.mei.leswizer.Makabere.duns.webst.pdf>

Baas boppe baas

It is al nuver, mar it hat altyd sa west dat ik in jier as tweintich âlder skat wurd as dat ik feitlik bin. Doe't ik tritich wie, rûsden se my op fyftich, en doe't ik fyftich wie, holden se my foar ... hawar, jim kinne telle. Dat jim kinne fan tinken wol hawwe, dat ik nei't ik berne wie, fuort in baan oanbean krige.

Lit dat efkes yn jim omgean, foar't ik jim meinim nei New Orleans. Dêr is it mei sinneskynwaar (!) sa alderferskuorrendste damp waarm, dat de riezelt rint jin troch de reet. Oerdeis is it bûtendoarren earst te hurdzjen as de sinne ûnder is. Mar dan is it fuort ek al den duvel minsken. Dan kin men, alteast yn *The French Quarter*, oer de koppen wol rinne. It is yn it Jazz-sintrum fan 'e wrâld in griemank fan klanken dy't jin út kafees en restaurants temjitte spat – *boogie-woogie all night long* ...

As ik by it lemieren fan 'e dei in kuierke meitsje, kypje de sinne en ik mei niget troch de lege strjitsjes. It is mûsstil. Dat wurd is faaks net de kreative oantsjutting – altemets sjuch ik in rôl tusken de strikende folle jiskefetten snjitsjen. De lucht dy't yn de lije strjitsjes hinget, is in gearmjuksel fan bier, miich en spui – wat men yn 'e langebuorren ynnommen hat, is der sa't it skynt yn 'e sydstrjitsjes wer útkommen. Mar no is alles yn 'e rêst – mûs noch mins op 'en paad.

Of dochs? As ik troch sa'n smel strjitsje kuierje, wurd ik yn 'e fierte in âld wyfke gewaar dat op in stoepke foar in iepen doar sit. En hja stiet yn 'e brân ... Ik lûk oan 'e efterste foet.

As ik wat tichterby kommen bin, sjuch ik dat hjá net rikket, mar dat it har sigaret is – se sit mei geniet te smoken. It sjekje hat oars mear wei fan in fakkel – it baarnt as in wisp. Ornaris krij ik in nearen sin oan tabak as ik ien smoken sjuch, mar dat falt no wat ta. Wêrom wit ik net. As ik op 'e hichte fan har bin, hâld ik stil.

– Striemin foar de sûnens, kom ik mei myn o sa orizjinele iepening.

Har ronfelich holtsje komt stadich omheech, wylst se

de smook útblaast. Earne yn dy holle gatten moat in pear eagen my no rjucht oansjen. Om oan te jaan dat ik gjin kwea yn 't sin haw, knik ik har freonlik ta.

Ynienen komme de haffels los fan inoar en in aaklik laitsjen giet my troch ieren en sinen. De wjerklank stuiteret fan gevel tsjin foarpei, rikesjearret¹ de hoeke om en swynt sketterjend wei Bourbon Street yn.

– Men moat earne oan deagean, wier!?

As men sa ... eh, *deadlike* orizjineel út 'e hoeke kommen is as ik, kin men fansels net te folle sizze fan sa'n ... eh, *deadwaner*.

– Hoe binne jo sa kras bleaun, naai ik it petear oer in oare latte en besykje ik wat mear respekt yn myn lûd te lizzen foar it âld minske har grize hierren. Troch alle fâlden en groeden kin men suver har antlit net mear sjen wylst se op dy fraach omstint.

– Neat bysûnders, keakelet se lang om let. It biedwurd is: *Rêst*, *Reinens* en *Regel*, sjuch.

– Jo bedoelle?

– Ier en betiid fan it bêd ôf: *Regel*. Nei it pisjen en in sigaretsje de mûle efkes spiele mei in bierke: *Reinens*. En dan as de wjerljocht wer op bêd: *Rêst*. O sa wichtich!

Se kwitst in strieltsje brune flibe fansiden.

– En op fêste tiden ite fansels! By de moarnsbuorrel in pear hotdogs – *Regel*. Middeis spiel ik de pizza wei mei in flap whiskey – *Reinens*. En nei twa pakjes tabak ... Hja meneuvelet mei de hân dy't de fakkel beethâldt.

– ... wol men oerdeis wol graach efkes it fel foar de eagen hawwe, no – *Rêst*. Mar jûns jou ik mysels wat mear skoat, hear. Jûns gean ik op 'e kletter – de bôge kin net altyd spand wêze, wier!? Ik rin wat op skobberdebonk:

¹ Foarm fan it tiidwurd 'rikesjearje' (stiet net yn de Fryske wurdboeken); komt fan it Frânske tiidwurd *ricocher* en/of it dêrfan ôflate Ingelske *ricochet*, d.w.s.: tebekkeatse, wjerkeatse, weromstuitsje, ôfkitse.

Har ronfelich holtsje komt stadich omheech ...

hjiirre in bokje yn 'e bek, dêre in driipke. Soms wit ik moarns net iens persiis mear hoe't ik thúskommen bin ...!

En op 'en nij tsjirmje de gevels fan pine ûnder har skat-terlaits.

– Lichtwol in ûnskeamele fraach, mar ... hoe âld binne jo winliken?

Hja kwitst nochris fansiden.

– Net ien jout it my, gibelet se koket, mar ik sil skielk tritich wurde!

** Jaap Slager (Ljouwert, 1958) wennet yn Portugal en hat tige niget oan talen. Hy hat in treflike behearsking fan it Frysk (memmetaal), it Hollânsk, Ingelsk, Portugeesk, Frânsk en Dútsk. Dizze kollum is skreaun op 11 febrewaris 2019.*

Boppe lofts: In ploechje 'Ostfriesen' posearret by de piramide fan de Opstalsbeam by Au(w)erk-Rahe (East-Fryslân).

Boppe rjochts: It muzykduo 'jank frison' (Stefan Carl Em Huisken (lofts) en Heike Büsing (midden) mei Paul Kluge (rjochts), pleatsferfangend foarsitter fan it 'Friesische Forum' (organisator fan de betinking by de Opstalsbeam op tiisdei 23 april 2019).

Ûnder lofts: Torsten Bruns, foarsitter fan de *Wiekenuverein*, sprekt oer it behâld fan de feankultuer.

Ûnder rjochts: It omsittend laach harket mei ynmoad nei it duo 'jank frison' by de Opstalsbeam.

Boppe lofts: De BoargerAksjegroep Sis Tsiis (BAST) ferlit op 26 juny 2019 de bus yn De Haach en giet op wei nei de Twadde Keamer.

Boppe rjochts: By it stânbyld fan Willem fan Oranje op it *Plein* yn De Haach.

Midden lofts: It oanbieden fan it plysje-unifoarm oan kommisjefoarsitter Harry van der Molen.

Midden rjochts: Henk Krol (Twadde Keamerlid) wol wol mei eltsenien op de foto.

Under: De demonstrative optocht fan de BoargerAksjegroep komt oan by it Binnenhof.

